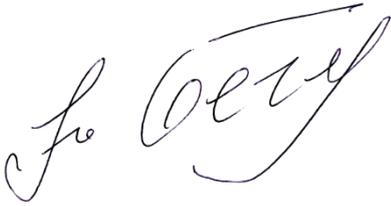

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

БЕГЕЙ Ігор Іванович

УДК 321:329:94](477.8)

**ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНА СПАДЩИНА ТА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІВИЦІ ГАЛИЧИНИ
(кінець ХІХ – перша третина ХХ століть)**

Спеціальність 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК**

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі суспільно-гуманітарних наук, глобалістики та соціальних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор політичних наук, професор
Бebик Валерій Михайлович,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»,
завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук,
глобалістики та соціальних комунікацій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Кочубей Лариса Олександрівна,
Інститут політичних та етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
теоретичних та практичних проблем політології,

доктор політичних наук, професор
Рудакевич Олег Михайлович,
Тернопільський національний
економічний університет,
професор кафедри філософії та політології,

доктор політичних наук, професор
Турчин Ярина Богданівна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
директор Інституту гуманітарних та соціальних наук

Захист відбудеться 4 грудня 2015 року о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 3 листопада 2015 року.

*Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат політичних наук*

В.В.Бунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. За роки розбудови Української держави наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть вітчизняні вчені заповнили певний вакуум в українській політологічній та історичній царинах, зокрема розширили тематику розвідок, повернули українському народові десятки його видатних постатей – науковців, політиків, громадських діячів. Такий доробок учених створює важливе підґрунтя, але не знімає з порядку денного потреби підготовки спеціального комплексного дослідження, присвяченого українській лівіці Галичини в історичній ретроспективі, яке б відзеркалювало складне переплетіння соціальних і національних аспектів українського національно-визвольного руху в окреслений період.

У сучасній вітчизняній історіографії назріла потреба осмислення та переосмислення багатьох подій і явищ історичного минулого, а в цьому контексті – оцінки ідейно-теоретичної спадщини і практики української лівіці Галичини. Зауважимо, що в радянські часи більшість партій української лівіці – Русько-українська радикальна партія (РУРП); Українська радикальна партія (УРП), з 1926 року – Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП); Українська соціал-демократична партія (УСДП); Українська партія праці (УПП) – належали до категорії «буржуазно-націоналістичних», діяльність яких спотворювалася чи замовчувалася. Інші партії – Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ), з 1923 року – Комуністична партія Західної України (КПЗУ), Українське селянсько-робітничє об'єднання (Сельроб) – і громадські організації ще в міжвоєнний період ХХ століття піддавалися гострій критиці більшовиків за «ухилили у політичній і національно-культурній сфері». На сучасному етапі потрібно не лише спростувати тенденційні оцінки, а й визначити реальний внесок цих партій у розвиток української національної ідеї, знівелювавши усталені стереотипи, висвітлити їхнє місце у громадсько-політичному житті Галичини.

Актуальність дослідження посилюють сучасні суспільно-політичні події, а саме втрата більшістю українських лівих партій державницької ідеології. Сьогодні необхідно по-новому розглянути діяльність лівих політичних сил Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ століть, їхні здобутки і прорахунки, ґрунтуючись на об'єктивних, наукових принципах аналізу суспільно-політичних явищ і духовної культури минулого, проаналізувати складні умови, у котрих відбулося відродження української державницької, національної свідомості, духовності, культури, освіти й науки в зазначений період.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри суспільно-політичних дисциплін, глобалістики та соціальних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» «Соціально-політичні проблеми становлення глобального світу» (номер державної реєстрації 01104006273).

Мета дослідження – аналіз ідейно-теоретичної спадщини і практики українського лівого руху в Галичині в контексті суспільно-політичних і

національно-культурних процесів наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть. Згідно з цим постає **завдання** розглянути:

- 1) стан наукової розробки теми, її джерельну базу;
- 2) ідейно-теоретичні програмні й організаційні принципи функціонування українського лівого руху;
- 3) суспільно-політичне тло і політико-правові засади діяльності партій лівого спрямування в Галичині;
- 4) теоретичний доробок інтелектуалів української лівиці в контексті лівих політичних доктрин соціал-демократії, соціалізму та комунізму;
- 5) особливості ідейно-теоретичної складової соціалістичного та комуністичного руху в Галичині;
- 6) теоретичне обґрунтування українськими лівими ідеї української державності;
- 7) ставлення лівих політичних сил до владних інституцій Австро-Угорської імперії, УНР, Української Держави, ЗУНР, Польської держави, радянського режиму на Наддніпрянщині;
- 8) концепт суспільних і державних інститутів у теорії та практиці українських лівих;
- 9) взаємини лівиці з українськими партіями й громадськими організаціями;
- 10) особливості співпраці / конфронтації українських лівих з неукраїнським лівим рухом у Галичині;
- 11) соціально-економічні та національно-культурні аспекти діяльності української лівиці;
- 12) теоретичний і практичний внесок українських лівих Галичини у розвиток парламентаризму й міжнародного лівого руху.

Об'єкт дослідження – український лівий рух у Галичині.

Предмет дослідження – теоретичні концепти, визначення ідеологічних та інституційних напрямів розвитку лівого руху в Галичині; ідеологічні підходи, програми, концепції, які становлять його науково-теоретичну базу; політична, організаційна, профспілкова і культурно-освітня діяльність РУРП, УРП-УСРП, УСДП, УПП, КПСГ, КПЗУ, Сельробу в контексті суспільно-політичних відносин наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть, їхня стратегія і тактика.

Хронологічні рамки визначені кінцем ХІХ – першою третиною ХХ століть – періодом перебування Галичини у складі Австро-Угорської імперії, ЗУНР та Другої Речі Посполитої. Нижня межа означена 1890 роком – утворенням першої української партії лівого спрямування (РУРП); верхня – вереснем 1939-го – початком Другої світової війни.

Територіальні межі дослідження охоплюють терени Галичини, де отримали найбільше поширення і самобутність політичні ідеї та діяльність українських партій лівого спрямування.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Методологію дисертації визначено останніми досягненнями соціально-гуманітарного наукового пізнання, що ґрунтується на принципах міждисциплінарності, об'єктивності, істо-

ризму й наукового плюралізму. У процесі викладу матеріалу застосовано проблемно-хронологічний підхід. Використано загальнонаукові та спеціальні політологічні методи – структурно-функціональний, ідіографічний, антропологічний, нормативно-ціннісний, політологічної реконструкції, дедукції, індукції, аналогії, логічного аналізу, дискурс-аналізу, синтезу, порівняльного аналізу, узагальнення і систематизації однотипних фактів.

Науково-теоретичну основу дисертації становлять такі типи джерел: теоретичні праці відомих діячів української, австрійської та польської лівиці, архівні документи; опубліковані матеріали; мемуарна література; матеріали українських і закордонних ЗМІ. Автор послуговувався також науковою літературою (монографіями, фаховими статтями, науково-публіцистичними публікаціями, даними всеукраїнських і міжнародних наукових конференцій), у яких безпосередньо або ж опосередковано йдеться про політологічні, історичні, правові аспекти досліджуваної теми.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена сукупністю визначених завдань і засобами їхнього розв'язання.

Уперше:

- усебічно проаналізовано ідейно-теоретичну спадщину і практику української лівиці Галичини, унаслідок чого автор установив і виокремив їхню самобутність у контексті загальноукраїнського та європейського лівого руху;
- комплексно здійснено періодизацію та класифікацію лівого руху в Галичині зокрема й у Західній Україні загалом наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть залежно від історичної доби їх існування і ставлення до Української державності й українства в широкому розумінні цього слова;
- подано авторську національно-державницьку концепцію українського лівого руху в Галичині, суть якої полягає в одночасному розв'язанні (не протиставленні) національно-державницьких і соціально-економічних проблем українців або й наданні пріоритетного значення першим;
- проведено зріз усіх лівих доктрин Галичини: соціал-демократії, соціалізму, комунізму, анархізму, спільність котрих полягає у прагненні до формування соціально орієнтованих суспільства і держави, а відмінність – у визначенні рівня її владних повноважень, політичного режиму, форми устрою та правління;
- систематизовано й конкретизовано способи і методи реалізації українською лівицею Галичини програмних засад, виявлено вплив на формування національної свідомості українців краю, здійснюваного через створення та функціонування партійно-громадських інституцій, організацію культурно-просвітницьких заходів, видавничої справи, працю в законодавчо-представницьких органах різних країн;
- запропоновано й обґрунтовано означення понять «українська лівиця», «неукраїнська (антиукраїнська) лівиця», «україноподібна (квазіукраїнська) лівиця», «нейтральна (проукраїнська) лівиця», «україномарксизм», «українокомунізм»;

- визначено ідейно-теоретичну оцінку українськими партіями лівого спектра тенденцій національної політики Австро-Угорської імперії, полонізаційної лінії Другої Речі Посполитої, зміст якої полягає в засудженні та несприйнятті пропольських преференцій Відня у Галичині й антиукраїнського наступу Варшави.

Удосконалено:

- аналіз еволюції ставлення лівих партій Галичини до політичного курсу Австро-Угорської імперії, ЗУНР, Польської держави, особливості котрої автор визначає через призму специфіки діяльності тривалих окупаційних режимів і нетривалого періоду української влади;
- положення про значні розходження теоретичних обґрунтувань побудови незалежної, соборної Української держави лівими політичними силами Галичини і Наддніпрянщини, що полягали передусім у зовнішньополітичній орієнтації, баченні політичного статусу України в межах держав-окупантів, етапів, шляхів, інструментів для її усамостійнення;
- характеристику теоретичних основ і партійних програм української лівиці, котрі комплексно означували і теоретично аргументовали ставлення до суспільних та державних інститутів, ідеї української державності, розв'язання політичних, соціально-економічних і культурно-освітніх проблем, співпраці з міжнародним лівим рухом.

Новий рівень розвитку отримали:

- загальна схема розвитку лівого руху в Галичині, яку автор окреслює з урахуванням історичних, політичних, соціально-економічних і духовних чинників;
- питання взаємин української і неукраїнської лівиці Галичини, характер і рівень котрих визначився переважно антиукраїнською позицією польських лівих і нейтрально проукраїнською – єврейських;
- проблема теоретичного осмислення і практичної консолідації лівих сил Галичини в першій третині ХХ століття, на якій позначились різні підходи (розуміння) до соціальної бази, співпраці з польським і єврейським лівим рухом, національно-демократичними українськими партіями, до способів розв'язання національно-державницьких проблем українців;
- політико-правові засади діяльності лівих сил Галичини, що, за винятком КПСГ, КПЗУ і УСДП (1923–1924 рр.), здійснювалася в межах конституційного поля Австро-Угорської монархії, ЗУНР, Другої Речі Посполитої, унаслідок чого вони одержали легальну можливість для регулювання партійної політики в інституційному та системному вимірах;
- причини радянофільського руху в Галичині, специфіка якого полягала в позитивному трактуванні політики українізації, непу в 20-х – на початку 30-х років ХХ століття;
- політичні біографії лідерів українських партій і громадських організацій лівого спектра (РУРП, УРП-УСРП, УСДП, УПП, КПСГ, КПЗУ, Сельроб та ін.);

- аналіз діяльності послів (депутатів) українських лівих партій у парламентах трьох держав – Австро-Угорської монархії, ЗУНР, Другої Речі Посполитої, спрямованої на захист політичних, соціально-економічних, культурно-освітніх інтересів українців Галицького краю.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження зумовлене новаційними особливостями роботи, її співзвучністю з потребами сучасного суспільно-політичного, інтелектуального розвитку українського суспільства. Результати дослідження можна застосовувати в науковій (для поглиблення дотичних до теми дисертації політологічних розвідок), державотворчій (для вироблення державотворчої ідеології сучасних лівих українських партій); навчально-методичній роботі (у процесі підготовки відповідних розділів підручників, спецкурсів з політології та новітньої історії України).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорювали на засіданнях кафедри суспільно-політичних дисциплін, глобалістики й соціальних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» і кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка. Результати викладено у виступах на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Соціал-демократична ідея в українському просторі» (Київ, 2000); Всеукраїнській науковій конференції «Проблеми та перспективи викладання політології та соціології у вищій школі» (Львів, 2000); I, II, III, V, VI Міжнародних філософсько-економічних читаннях «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей» (Львів, 2007–2013); Всеукраїнській науковій конференції «Володимир Винниченко й українська соціал-демократія» (Кіровоград, 2002); Міжнародній науковій конференції «Соціал-демократія й соціальна політика: європейський досвід і українські перспективи» (Київ, 2003); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи викладання політології у вищій школі» (Львів, 2006); Міжнародній конференції, присвяченій 300-літтю з дня ухвалення Конституції Пилипа Орлика (Республіка Польща, Люблін, 2010); IX Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читаннях (Ірпінь, 2011); Міжнародній науковій конференції «Парламентаризм у Центральній-Східній Європі: історія, національні особливості, сучасні тенденції» (Львів, 2015); Всеукраїнській науковій конференції «Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського єврорегіону» (Мукачеве, 2015).

Основні результати дослідження викладено в монографії «Українська лівниця Галичини: теорія і практика (кінець XIX – перша третина XX століття)». (К. : УБС НБУ, 2015. – 374 с.), а також 7 монографіях (6 одноосібних), дві з яких безпосередньо присвячені досліджуваній проблемі, 29 статтях у фахових виданнях, 10 із них у міжнародних, 15 статтях в інших національних виданнях, що додатково відображають результати дисертаційної роботи.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом. Дослідження складається з переліку умовних скорочень, вступу, 6 розділів (містять 20 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (1 055 позицій). Повний обсяг дисертації становить 503 сторінки, із них:

основна частина – 376, умовні скорочення і вступ – 14, висновки – 10, список використаних джерел і літератури – 103 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його актуальність, наукову новизну та практичне значення, окреслено територіальні й хронологічні рамки.

У **першому розділі «Стан наукового опрацювання проблеми»** проаналізовано літературу і джерельну базу дослідження.

У **підрозділі 1.1 «Напрями дослідження історії лівого руху в Україні та за кордоном»** висвітлено доробок українських і зарубіжних науковців у розгляді зазначеної теми.

Діяльність українських партій лівого спрямування в Галичині (кінець XIX – початок XX століть) в українській та зарубіжній історіографії вчені розглядали, на відміну від партій національно-державницького табору, надто спрощено. Історики здебільшого оминали увагою їхню національно-культурну, соціально-економічну працю, а також переважно обмежувались загальновідомими фактами під час аналізу подій.

Однак стверджувати, що історіографія цієї проблеми відсутня, було б неправильно. Накопичений історіографічний матеріал можна умовно розподілити на чотири групи: 1) науково-публіцистичні студії громадсько-політичних діячів, науковців кінця XIX – початку XX століть; 2) напрацювання істориків міжвоєнного періоду XX століть; 3) радянська і діаспорна історична думка; 4) доробок українських і закордонних дослідників (період незалежності України).

Перші дослідження, які присвячувались українській лівійці Галичини, з'явилися наприкінці XIX – на початку XX століть. У той час українські й польські історики, громадсько-політичні діячі намагалися оцінити діяльність РУРП, УСДП, інших українських і польських партій та українського соціалістичного руху в краї загалом.

Насамперед виокремимо наукові студії членів РУРП, УСДП та їхніх симпатиків. З-поміж них заслуговують на увагу праці М. Павлика, де розглянуто українсько-польські відносини в історичній ретроспективі, становлення українського соціалістичного руху та взаємини українських і польських політичних партій. І. Франко також неодноразово звертався до витоків української лівійці. В однойменній розвідці «До історії соціалістичного руху» (Львів, 1904) Каменяр показав власне бачення становлення українського соціалізму.

Вивчаючи соціал-демократичний напрям української лівійці, не можна не згадати студії С. Петлюри «Українська соціал-демократична партія в Австрії» (Київ, 1907), Ю. Бачинського «Гльосси» (Львів, 1904), «Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині» (Львів, 1910) та майбутнього дипломата ЗУНР М. Лозинського «Польський і руський революційний рух і Україна» (Львів, 1908), котрі спробували

аргументувати особливості розгортання українського і польського національно-визвольного руху та його вплив на суспільно-політичні процеси в Галичині.

Крім позитивної характеристики української тогочасної української лівиці, на сторінках періодичної преси, окремих брошурах часто простежуємо критику опонентів основоположних принципів РУРП і УСДП. Не менш критичною була польська історіографія, яка, однак, акцентувала здебільшого на розгортанні польського соціалістичного руху в Галичині.

Перша світова війна актуалізувала «українське питання», стимулювала появу низки цікавих історичних нарисів, де фрагментарно змальовано картину партійно-політичного життя в Галичині на початку ХХ століття. Складні проблеми розвитку української політичної думки, виникнення партій, аналіз їхніх програмних положень, участь радикалів і соціал-демократів у державному будівництві УНР та ЗУНР розглядали В. Дорошенко, О. Скоропис-Йолтуховський, М. Возняк, Л. Ганкевич, М. Ганкевич.

Значно більше зацікавлюють наукові й науково-популярні студії міжвоєнного періоду ХХ століття. Наголосимо на зростанні кількості наукових студій, присвячених РУРП-УРП і партійно-політичному життю Західної України і Наддніпрянщини. Інша, менш розроблена в міжвоєнний період ХХ століття проблема – діяльність членів УРП та УСДП в органах влади ЗУНР, підтримка соціалістичними партіями українських військових у роки польсько-української війни. Відносини РУРП-УРП і націонал-демократів, аграрна платформа цих партій, контакти з польським соціалістичним рухом – провідні теми досліджень М. Шаповала «Революційний соціалізм на Україні» (Відень, 1921) і А. Чернецького «До історії робітничого і соціалістичного руху в Галичині» (Відень, 1923).

Вирізнимо також аналітичні праці К. Левицького «Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918» (Львів, 1929–1930), «Історія політичної думки галицьких українців 1846–1914» (Львів, 1926), у котрих він висвітлив діяльність не лише УРП, а й ГУР, СВУ, ЗУР, відобразив їхнє значення в розв'язанні «української проблеми».

Чималий внесок у висвітлення проблем, дотичних із досліджуваною темою, зробив В. Липинський, вважаючи українську національну ідею головним чинником об'єднання всіх українських земель в одній національній державі. Значну цінність у руслі досліджуваних проблем становлять праці Д. Дорошенка і М. Грушевського.

У той же період зростає зацікавлення громадськості політичною програмою і діяльністю УРП-УСРП і УСДП. Розбудова партійних осередків соціалістів-радикалів і соціалістів-демократів, їхня участь у політичному житті Австро-Угорської імперії, ЗУНР і Другої Речі Посполитої, вплив на робітництво краю фрагментарно окреслено в численних працях К. Коберського – «За єдність у трудовому народі» (Львів, 1928), «Національна ідея. Звідки вона взялася і до чого змагає» (Львів, 1937) та ін. Один із лідерів УРП-УСРП спробував охарактеризувати культурно-просвітню працю провідних членів партії, виокремивши здобутки УСРП і накресливши перспективи поширення соціалістичних ідей серед українців краю.

На увагу заслуговують численні розвідки М. Стахіва, опубліковані окремими книгами або ж у «Громадському голосі», де він був тривалий час редактором. Як партійний ідеолог, учений поборював три напрями суспільно-політичної думки – «буржуазно-фашистський», комуністичний і націоналістичний, які поєднує «сила кулака».

У руслі названої теми зацікавлюють дослідження польських і австрійських учених. Одні зверталися до подій Першої світової війни та українсько-польської війни 1918–1919 рр. (А. Прибильський, В. Хуперт), інші здійснили перші кроки на шляху до характеристики партійної структуризації тогочасного західноукраїнського політикуму (А. Бельціковська, А. Бохенський, С. Лось, М. Фелінський). Ідеологічні особливості соціалізму визначив Л. Брюгель у праці «Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie» (Wien, 1923).

В українській радянській історичній та політологічній науці 1920-х – початку 1930-х років здійснено спроби неупередженого дослідження проблеми. Так, відомий історик О. Гермайзе підготував збірник нелегальної літератури періоду Першої світової війни, описавши діяльність провідних тогочасних партій і громадських організацій. У СРСР тоді ж з'явилися праці, що дотично стосувалися діяльності українських лівих сил. У розвідках М. Левицького, Ю. Тютюнника, М. Дрохобицького показано особливості діяльності соціалістичних сил, акцентовано на ідеології УСДП. Від 30-х років ХХ століття об'єктивні дослідження істориків суттєво обмежені ідеологічними замовленнями.

Радянська історіографія 40–80-х років ХХ століття розглядала національний рух українців із позицій класової боротьби. Історичну школу, сформувану в Україні у 1920-х роках, було розгромлено, а її представників репресовано. Проте навіть у той період з'являлися праці, які (хоча й із марксистських підходів) ознайомлювали читачів зі сторінками історії УРП. Одна з них – «До питання про Русько-українську радикальну партію у Східній Галичині в 90-х роках ХІХ ст.» (Київ, 1957) М. Кравця.

Загалом, більшість тогочасних досліджень присвячені КПЗУ, оскільки заборона висвітлення окремих проблем історії України суттєво звузили можливості радянських учених. Критика «українського буржуазного націоналізму» й реакційної політики польського уряду в міжвоєнний період, класові протиріччя стали провідною темою радянських науковців. Інший вектор досліджень і методологічні принципи побудови історичних студій притаманний діаспорним ученим, котрі, приділяючи незначну увагу вивченню української лівіці Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ століть. Фрагментарну інформацію про ліві політичні сили (УРП, УСДП, Сельроб, КПЗУ та ін.) подають узагальнювальні розвідки Т. Гунчака, І. Кедріна, К. Паньківського, О. Субтельного та ін.

Польська історіографія мала дещо кращі умови для відображення багатогранного процесу державно-партійних відносин у період Австро-Угорщини, а також Польської держави міжвоєнного періоду ХХ століття; І. Бужко у працях «Sejmowa reforma wyboreza w Galicji 1905 – 1914» (Warszawa, 1956), «Ruch socjalistyczny w Krakowie 1890–1914 na tle ruchu robotniczego w Zachodniej Galicji» (Krakow, 1961), В. Найдус у дослідженнях «Polska partja socjalno-

demokratyczna Galicji i Śląska, 1890–1919» (Warszawa, 1983), Г. П'ясецький у розвідках «Sekcja żydowska PPSD i Żydowska Partja Socjalno-Demokratyczna. 1892–1919/1920» (Wrocław, 1983) та інші намагалися в контексті значно ширших проблем відобразити особливості соціалістичного руху в Східній Галичині.

Відновлення незалежності Української держави відкрило нові перспективи перед дослідниками, які поглибили наукові студії раніше заборонених проблем. Упродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть ідейно-теоретичну спадщину та практику української лівиці науковці – українські і зарубіжні – розглядали в контексті суспільно-політичних процесів Австро-Угорської імперії, ЗУНР і міжвоєнної Польщі ХХ століття.

Найменш досліджені аспекти в діяльності української лівиці Галичини – початок її зародження наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть в Австро-Угорській імперії. Уже в 1990-х роках захищено кілька дисертацій, які присвячувалися УСДП та українській соціал-демократичній ідеї. Одна з перших таких робіт у незалежній Україні – «Витоки і становлення української соціал-демократії (1896–1907 рр.)» (Харків, 1993) В. Головченка. Згодом О. Жерноклеєв у дослідженні «Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (1899–1918 рр.)» (Чернівці, 1995) акцентував на здобутках української Соціал-демократичної партії. Становлення і зв'язки галицької та наддніпрянської соціал-демократії відображено в дисертації В. Гошовської. Українсько-польські відносини другої половини ХІХ – початку ХХ століть – провідна тема наукових досліджень О. Аркуші і М. Мудрого.

У цій тематичній ніші працюють також інші сучасні українські історики і політологи. У розвідках О. Сухого, О. Турія, Ф. Стебля в контексті значно ширших проблем установлено причини появи соціалістичних ідей у Галичині й неминучість поляризації суспільно-політичної думки і трансформації національно-культурного руху в політичний. Б. Янишин охарактеризував становлення та розвиток народовської течії в Галичині, визначив її вплив на формування національної свідомості українців, що згодом сприяло появі перших політичних партій, у тому числі РУРП та УСДП. Парламентський вимір діяльності РУРП – одна з провідних тем досліджень львівського історика І. Чорновола.

У праці Я. Грицака «"Молоді" радикали в суспільно-політичному житті Галичини» (Львів, 1991) охарактеризовано причини і суть внутрішньопартійних конфліктів, з'ясовано роль «молодих» радикалів у формуванні ідеології українського національного руху. Взаємини польської та української соціал-демократії – одна з провідних тем дослідження І.-П. Химки. Міжпартійні зв'язки в перші роки існування УСДП окреслені у праці С. Макарчука «Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Силезії у 90-х роках ХІХ століття» (Львів, 2001).

Розгляд історіографії українського суспільно-політичного руху в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть у контексті діяльності партій української лівиці буде неповним без аналізу наукових студій І. Райківського і П. Шкраб'юка, котрі аналізували розбудову соціал-демократичної та радикальної партій, відповідно, наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть.

Сучасних українських істориків і політологів значно більше зацікавив період Другої Речі Посполитої. Наукові студії, які побачили світ упродовж 1990–2000-х рр., доцільно розподілити на декілька підгруп: 1) узагальнені праці, що відображають політичну, соціально-економічну, національно-культурну історію Західної України кінця XIX – першої половини XX століть; 2) розвідки, присвячені УСДП, УРП-УСРП і громадсько-політичними організаціям, які перебували під впливом партії; 3) публікації українських та іноземних учених із поглибленим аналізом комуністичного руху в краї.

Ще на початку 90-х років XX століття з'явилися комплексні наукові праці, що розглядали політичну історію Західної України і ґрунтувалися на нових методологічних підходах. Дослідження Я. Дашкевича, О. Зайцева, М. Кугутяка, С. Кульчицького та іншим українських учених започаткували всебічне вивчення партій національно-державницького табору України, серед котрих – УРП-УСРП та УСДП.

З-поміж інших узагальнених розвідок заслуговують на увагу праці І. Васюти, М. Гетьманчука, Л. Зашкільняка, О. Красівського, М. Кучерепи, М. Швагуляка, які безпосередньо не відображають особливості ідеології, стратегії й тактики української лівиці Галичини, але допомагають реконструювати маловідомі сторінки політичного життя міжвоєнної Західної України.

Кілька наукових студій українських науковців безпосередньо розглядають національно-культурну, політичну діяльність УРП-УСРП у міжвоєнний період XX століття. Зовнішні аспекти цієї проблеми фахово охарактеризував І. Соляр, внутріпартійні – М. Міщук і О. Боднар.

Польська історіографія, починаючи від 1990-х років, збагатила, на відміну від української, широку громадськість книгами, що вивчали діяльність Комуністичного Інтернаціоналу, польських соціалістичних партій у Галичині, їхню роль у становленні польської влади у краї після Першої світової війни, взаємини з українськими політичними партіями соціалістичного напрямку.

У зв'язку з цим виокремимо праці З. Запоровського «Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Działalność posłów, parlamentarne koncepcje Jozefa Pilsudskiego, mniejszości narodowe» (Lublin, 1992), Є. Коко «Wolni z wolnymi: PPS wobec kwestii ukraińskiej w latach 1918–1925» (Gdansk, 1991), В. Ямрошека «Idee edukacyjne polskiej socjalnej demokracji w Galicji do 1918 roku» (Poznan, 1994).

Польська історіографія досягла чималих успіхів у дослідженні початкового етапу соціалістичного руху в Галичині, безсумнівно, з акцентом на діяльності польських громадсько-політичних структур. Як приклад – дослідження Р. Томчика «Galicyska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914» (Szczecin, 2007), «Radykałowie i socjaldemokraci. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890–1914» (Szczecin, 2007). В останнє десятиріччя суспільно-політичні процеси в Західній Україні міжвоєнного періоду XX століття, зокрема парламентський вектор праці УСРП, привертають усе більшу увагу Ч. Бжози, В. Менджецького, М. Шуміла. Учені роблять спроби охарактеризувати складні взаємини представників української лівиці з польським владним режимом.

У підрозділі 1.2 «Джерела» проаналізовано використані в дисертації матеріали архівів, української та польської преси, опубліковані документи, мемуарну й теоретичну літературу.

Усебічне дослідження ідейно-теоретичної спадщини і практики української лівиці Галичини неможливе без залучення до наукового обігу п'яти груп документів: 1) архівних матеріалів, чимало з яких уперше введено в науковий обіг; 2) опублікованих документів і матеріалів; 3) матеріалів української і польської преси; 4) мемуарів і щоденників відомих громадсько-політичних діячів і державних службовців Австро-Угорської імперії, ЗУНР, Другої Речі Посполитої; 5) теоретичної спадщини провідних діячів української та польської лівиці.

Основу джерельної бази дисертаційної роботи становлять архівні матеріали (*перша група*). Дотичні до предмета дослідження неопубліковані документи і матеріали виявлено в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВОВУ), Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (ЦДІАЛ України), Державних архівах Львівської, Івано-Франківської областей.

Такі матеріали збагачують дослідження: 1) документами політичних партій, громадсько-політичних, національно-культурних, кооперативних організацій; 2) матеріалами органів центральної та місцевої влади Австро-Угорщини, ЗУНР, Польщі й правоохоронної, судової гілки влади; 3) приватним листуванням, мемуарною літературою тощо; 4) науковими, публіцистичними, художніми творами відомих громадсько-політичних діячів; 5) періодичними / неперіодичними виданнями.

Друга група матеріалів – опубліковані документи. Правове поле діяльності політичних партій і громадських організацій української лівиці в Австро-Угорській імперії, ЗУНР, Другій Речі Посполитій формували конституційні закони Австро-Угорщини, ЗУНР, Польщі. Діяльність представників української лівиці в Галицькому сеймі, сеймі й сенаті Другої Речі Посполитої відображають «*Sprawozdanie stenograficzne*». Автор дисертації послуговувався законодавчими актами ЗУНР і Другої Речі Посполитої, опублікованими в радянський період та в роки незалежності України. Серед неопублікованих та опублікованих документів у роботі використано резолюції з'їздів РУРП-УРП, УСДП, матеріали перемовин УРП зі Сельробом про об'єднання партій, відозви УСРП, УСДРП та УСДП до соціалістичних організацій усіх країн про голодомор 1932–1933 рр.

Прорадянську орієнтацію УСДП відображають: декларації VI з'їзду партії про Східну Галичину (18 березня 1923); резолюції засідання Головної управи УСДП у м. Львові про галицько-руських соціалістів (вересень 1923); декларації соціалістичної фракції Українського посольського клубу в сеймі про створення окремого сеймового клубу УСДП (лютий 1924); декларації депутатського клубу УСДП про його об'єднання з комуністичним сеймовим клубом Союзу пролетаріату міст і сіл. Міжнародну ситуацію в Європі, проблему вступу до Соціалістичного Робітничого Інтернаціоналу проаналізовано на підставі постанов відновлюваного Конгресу УСДП (1928), матеріалів Головної управи УСДП.

Оцінки діяльності УНДО, УСРП, УСДП, їхніх зовнішніх пріоритетів розкрито в матеріалах II, III, IV з'їздів КПЗУ, резолюціях пленумів, конференцій партії, відозвах, звітах ЦК КПЗУ про роботу партії та ін.

Важливе джерело досліджуваної теми – періодична преса (*третья група*). Великий інтерес становлять періодичні видання УРП-УСРП, УСДП, УПП, листівки, відозви, плакати, афіші комуністичних партій та організацій. Українські журналісти усвідомлювали значення соціалістичного руху в краї, тому часто висвітлювали проблеми і здобутки УСРП, УСДП, КПЗУ та інших організацій лівого спрямування.

Фрагментарні відомості про соціалістичні й комуністичні партії регіону простежуємо в мемуарах і щоденниках відомих громадсько-політичних діячів, науковців, державних службовців Другої Речі Посполитої. Попри певний суб'єктивізм, мемуари дають цінну інформацію, яку неможливо отримати з інших джерел. У роботі використані спогади І. Макуха, М. Теслика, І. Кедрина-Рудницького, А. Чернецького, Ю. Новака, С. Грабського і под. (*четверта група*).

Окрему групу джерел (надзвичайно вагому в політології) становлять теоретичні напрацювання відомих українських громадсько-політичних діячів, науковців (*п'ята група*). У дослідженні використані науково-популярні студії І. Франка, Ю. Бачинського, В. Старосольського, В. Левинського, О. Назарука, М. Стахіва, К. Коберського, Р. Роздольського та ін. Їхні розвідки важливі для розуміння тогочасних міжпартійних відносин, особливостей програмних положень політичних партій, ознайомлюють зі специфікою суспільно-політичної думки Галичини кінця XIX – першої третини XX століть.

У **другому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження»** охарактеризовано понятійний апарат і методологію дослідження.

У *підрозділі 2.1 «Методологічні принципи»* зазначено, що дисертація ґрунтується на методологічному інструментарії, який покликаний забезпечити максимальну об'єктивність і достовірність отриманих наукових результатів.

Автор використав три головні групи методів наукового пізнання – загальнонаукові, емпірично-теоретичні й спеціально-історичні, а також низку принципів (історизм, об'єктивність, усебічність, наступність і под.).

Для наукового осмислення матеріалу вагомими є загальнонаукові методи (логічний, проблемно-хронологічний, моделювання тощо). Загальні методи ґрунтуються на діалектичному підході, який нерозривний із логічними засобами пізнання і має за основу вироблені діалектикою філософські категорії «зміст», «форма», «сутність», «явище», «причина», «наслідок» та інші, котрі слугують інструментами проникнення у природу явища.

Беручи до уваги предмет дослідження, автор використав три види порівнянь – історико-типологічне, історико-дифузійне й історико-генетичне, що дає змогу показати історичні факти в контексті історичної ситуації, в якій вони виникли. У процесі написання роботи важливе значення мали застосовані кількісні методи, передусім статистичні, а також біографічний метод, що передбачає вивчення історичних явищ та процесів крізь призму життя і творчості окремих представників епохи.

Визначено основні терміни дисертації, серед яких – «український лівий рух» («українська лівиця»), «політична партія», «політична система», «лівий рух», «національне відродження», «соціалізм», «комунізм», «доктрина» та ін. Зауважено багатоаспектність окремих понять. Базовий термін дисертації – «українська лівиця», під якою розуміємо сукупність соціальних і демократичних ідей, сформованих в українському суспільстві від княжо-королівської доби на ґрунті споконвічних національних звичаєвих, традиційних, моральних норм. Організації лівого спрямування, окрім соціальних і демократичних ідеалів, сповідували та намагалися здійснювати українську національно-державницьку ідею, захищали і примножували українську культуру й духовність, відроджували українську державність. Теоретична спадщина мислителів та діячів, які обґрунтовували неподільність і одночасність соціального та національного визволення українського народу, домагались і частково домоглись усамостійнення й визнання у світі українського лівого руху, творчо запозичили здобутки європейських анархістів, комуністів, соціалістів і соціал-демократів, одночасно збагачуючи їх власними. Відтак вони започаткували україномарксизм, україносоціалізм, українокомунізм (націонал-комунізм).

Унаслідок цього специфіка тематики розроблення окремих аспектів потребувала, по-перше, залучення методик макро- і мікроісторії, по-друге – запозичення різноманітних теоретичних схем і моделей з таких гуманітарних дисциплін, як соціологія, демографія, антропологія, культурологія, психологія тощо. Крім того, в актуалізованій темі потрібно було використовувати методологічні підходи з урахуванням особливостей перебування західноукраїнських земель у складі інших держав.

Підрозділ 2.2 «Періодизація лівого руху в Україні» визначає особливості розбудови лівих партій на різних історичних відтинках.

Зазначено, що періодизація історії зародження і розвитку соціал-демократії української та в Україні вимагає виокремлення двох форм її існування – як ідеї, доорганізаційної форми й ідеологічно-організаційної, тобто ідеї, матеріалізованої в діяльності соціал-демократичних груп, гуртків, партій, об'єднань із відповідними політичними програмами і статутами, а також інституціоналізованої в конституціях та інших нормативно-правових актах.

З певними застереженнями історію організованого українського лівого руху в Україні в досліджуваній період розподілено на три періоди: 1) зародження (60-ті роки ХІХ ст. – 90-ті роки); 2) становлення й усамостійнення (1890–1923 рр.); 3) міжвоєнний (1923–1939 рр.). Оскільки другий і третій періоди є хронологічно базовими, то доцільний їхній детальніший розподіл. Так, другий період має два етапи: 1890–1899 рр. – однопартійність українського лівого руху Галичини (РУРП) і 1899–1919 рр. – двопартійність (УРП, УСДП); третій – 1919–1923 рр. – комунізація українського лівого руху Галичини і 1924–1939 рр. – багатопартійність у середовищі лівих.

Упродовж першого і другого періодів у Галичині стрімко поширювалися соціалістичні ідеї (поняття «соціалізм» і «соціал-демократія» були, по суті, політичними синонімами), які значно випереджали формування класової основи

соціалізму – українського пролетаріату. Він став предметом обговорення переважно інтелігенції та гімназійно-студентської молоді. У регіоні в 1923–1939 роках набували популярності комуністичні ідеї, що, однак, не прижилися на місцевому ґрунті через заборону польського уряду, антиукраїнську політику Радянського Союзу, особливості менталітету українців краю.

У підрозділі 2.3 «Класифікація лівих» здійснено типологію політичних партій.

Найпростіша класифікація, яку часто використовують для характеристики політичних партій, – це поділ їх на «великі» і «малі». Визначення виборчої підтримки чи кількості контрольованих партією мандатів у парламенті слугують основою такої класифікації. У Західній Україні з легально діючих до великих можна зарахувати лише три партії лівиці – УРП-УСРП, КПЗУ (1920-ті роки) і УСДП (до 1923). Інші партії належали до «малих».

Класифікуючи політичні партії Західної України за критерієм походження, можна констатувати: усі вони – зовнішнього походження. Частина політичних партій – УПП, Сельроб – формувались унаслідок розколів раніше існуючих партій. Легальні політичні партії краю – УРП-УСРП, УСДП (до 1924 року і після 1929-го), Сельроб, УПП. Нелегально діяла КПЗУ.

Політичні партії Галичини, без винятку, були засновані за територіальним принципом. Вони мали організаційну структуру, також організовану за територіальним принципом, і створювали лише вертикальний рівень зв'язків між первинними організаціями та центральними органами. Ця вертикальна структура зв'язків між первинними організаціями забезпечувала більшу монолітність партій. Політичні партії Західної України були радше централізованими політичними партіями. Низові організації суттєво не впливали на прийняття політичних рішень.

Часто політичні партії класифікують на засадах ідеологічного критерію (доктринальних чи програмних відмінностей). З цього погляду варто стверджувати про відмінності між партіями залежно від того, яку ідеологію покладено в основу їхніх програмних документів та політичної діяльності.

У Західній Україні 1920–1930-х років до комуністичних партій, безперечно, можна зарахувати КПЗУ, УСДП (1923–1924), Сельроб, до соціалістичних – УСРП. Соціал-демократичною партією була УСДП (за винятком 1923–1924).

Розглядаючи лише українську партійно-політичну систему Західної України і ставлення до неї політичних партій та соціальних груп, можна констатувати, що просистемних партій серед лівиці немає, усі партії фактично виступали опозиційно до владних режимів.

Залежно від ставлення лівих партій до ідей української державності й українства їх класифіковано: на українські, неукраїнські (антиукраїнські), україноподібні (квазіукраїнські), нейтральні (проукраїнські), запропоновано й обґрунтовано визначення цих понять.

У третьому розділі «Суспільні інститути в теорії та практиці лівиці» охарактеризовано ставлення українських лівих сил до політичного устрою, що існував на західноукраїнських землях із кінця ХІХ століття до початку Другої світової війни.

У підрозділі 3.1 «Ставлення партій лівого спектра до держави та її інститутів» розглянуто державно-партійні відносини крізь призму суспільно-політичних процесів.

Ставлення до держави й інститутів державної влади, політичної системи загалом – важливий критерій у класифікації української / неукраїнської лівиці. Трансформація адміністративно-територіального устрою Австро-Угорської імперії, Другої Речі Посполитої, надання етнічним українським землям автономії, боротьба за демократичні права і свободи стали незмінним атрибутом діяльності лівих сил у Галичині наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть.

Зауважено, що 1880 року І. Франко, Б. Червенський і Л. Інлендер склали першу «Програму галицьких соціалістів», в якій значну увагу приділено проблемі ставлення до держави, акцентовано на необхідності забезпечити доступ робітників і селян до виборних органів влади.

СДРПА, утворена 1889 року, у «Декларації про принципи» пропонувала запровадити загальне виборче право, зазначали, що обмеження свободи виявлення переконань і всіляка монополізація імущими політичних прав заважають природному розвитку суспільства і мають бути засуджені. Цими ж принципами керувалася ГРП, яку після I з'їзду (1892) перейменували на Соціал-демократичну партію Галичини (з 1893 року – Силезії; СДПГС).

У той період засновано ППС, членами якої були й українські соціалісти. Програма партії вирізнялась радикальністю. Так, «Нарис програми» декларував розпад Австро-Угорської імперії, пропагуючи відновлення державної незалежності Польщі як головну умову втілення соціалістичних ідей у країні.

Деякі інші плани мала українська лівиця Галичини (РУРП). Де-факто партія виступала за децентралізацію влади. Наприклад, перша політична програма передбачала у внутрішній політиці Австрії правдивий автономізм, котрий би «бачив силу монархії в якнайкращім культурнім і національнім розвою провінцій і народностей». Але вже 1895 року до політичної програми введено параграф, де йшлося про політичну незалежність України.

УСДП адаптувала програму СДРПА (1899) до галицького ґрунту і декларувала створення незалежної та соборної Української держави, виокремлення Галичини й Буковини в автономну адміністративну одиницю. На конференції 12–13 червня 1907 року В. Левинський укотре вимагав від влади поділу коронного краю на «українську й польську автономні території» за гарантування широких прав національним меншинам. Резолюцію схвалили одногосно.

Апогей «самостійницьких стремлінь» соціал-демократів і радикалів простежуємо в роки Першої світової війни та українсько-польського збройного протистояння (1918–1923). На початку 20-х років ідеологічні розходження в середовищі української лівиці суттєво поглибилися. Спільною і стійкою виявилась одна риса – невизнання політичної системи міжвоєнної Польщі. Однак, розглядаючи тактику лівих політичних сил, доцільно розподілити їх на дві групи: перша обрала легальний шлях, друга – нелегальний, спрямований на підірив державного устрою. До першої категорії належала УРП-УСРП, яка в міжвоєнний період ХХ століття розпочала пропагувати політику «орієнтації на

власні сили». Члени УСРП, розглядаючи можливість здобуття незалежності України, відкидали «добру волю» польського уряду і закликали не піддаватися комуністично-більшовицькій агітації. До другої групи української лівиці, представники котрої обрали нелегальний шлях боротьби, належали комуністичні партії, серед яких вирізняється УСДП. Зрештою, вона, на відміну від УНДО та УСРП, значно менше впливала на суспільно-політичні процеси в Західній Україні.

Нелегітимний статус у Польській державі отримали інші представники української лівиці. Відтак комуністи, репрезентовані КПСГ, згодом – КПЗУ, поборювали політичний устрій. Основними засобами боротьби комуністів були страйки, демонстрації, мітинги. ЦК КПЗУ наголошував: досягнути мети можна за допомогою двох засобів – організаційного характеру й ідеологічного загартування комуністів. Після заборони КПЗУ ідеологічну платформу цієї політичної сили «підхопив» Сельроб.

Партії лівого політичного спектра упродовж міжвоєнного періоду ХХ століття дотримувалися платформи невизнання Польської держави. Проте боротьба української лівиці за суверенний статус краю залишалася переважно в теоретичній площині.

Підрозділ 3.2 «Ідея нації і відновлення незалежності України у діяльності лівих сил» у теоретичному дискурсі ознайомлює з розумінням лівими партіями ідеї побудови незалежної Української держави.

Бачення соціалістами «України» в геополітичному контексті (до утворення ЗУНР) потрібно розглядати з певними застереженнями, оскільки українські ліві, як і націонал-демократи, москвофіли не мали чіткого уявлення про кордони такої держави, її устрій, національний склад. Однак спільною рисою українських лівих було бажання створити «Українську державу», принаймні в кордонах Галичини.

Згадана «Програма галицьких соціалістів» акцентувала на тому, щоб «польський і український народи здобули незалежне національне існування» і гарантувала кожному з народів Галичини «рівне право на вільний розвиток». Згодом саме «національне питання» та загострення міжнаціональних відносин призведуть до розмежування українських і польських соціалістів.

Ще одна причина суперечностей впливала з різного бачення українськими і польськими соціал-демократами майбутніх кордонів відроджених Української і Польської держав. Польські соціал-демократи прагнули до відновлення своєї державності в межах «історичної Польщі». Природно, що більшість українських політиків, у тому числі й соціал-демократів, не могли і не хотіли погодитися з такою постановкою питання, тому пропонували полякам відроджувати власну державу на своїй етнічній території. Радикали виступали за соціальне та національне визволення українського народу на всіх його етнографічних землях.

Після 1923 року перед соціалістичними й комуністичними силами постали нові завдання в національній сфері. Скажімо, УРП-УСРП убачала розв'язання національного питання лише завдяки внутрішнім резервам українського

народу, а КПСГ-КПЗУ закликала до «соціальної революції», оскільки комуністи не могли погодитися з тим, аби Східною Галичиною як з господарського, так і з політичного погляду керували з одного центру – Варшави.

У міжвоєнний період УРП-УСРП укотре зазначала, що «в справі національній» дотримується самостійницько-соборницької платформи і прагне домогтися визволення всіх українських земель. УСДП, на відміну від УРП, визнавала Радянську Україну основою для здійснення своєї мети – побудови незалежної соборної Української соціалістичної держави. Де-факто партія стала на платформу Комінтерну та КПСГ у вирішенні «національного питання». Комуністи засуджували «буржуазний і дрібноміщанський націоналізм» усередині пригнічених національностей як чинник, що «розкладає» спільну боротьбу народних мас усіх національностей проти їхнього спільного ворога – польської буржуазії та її соціал-угодовських поплічників.

У підрозділі 3.3 «Українська лівиця та громадські інституції Галичини» визначено вплив УРП-УСРП, УСДП, Сельробу, УПП, КПСГ-КПЗУ на громадські інституції краю.

Українська лівиця Галичини приділяла надзвичайно багато уваги розвиткові громадських інституцій національно-культурницького, кооперативного спрямування. Лише завдяки їхній діяльності в умовах відсутності власної держави українці краю могли сподіватися на поступ у культурній сфері. Серед партій лівого спрямування значну кількість організацій створила УСРП («Каменярі», «Жіноча громада»). Вона ж контролювала окремі повітові товариства «Просвіти», «Рідної школи» та інших загальнонаціональних організацій. Однак і РУРП-УРП, і УСДП через незначний вплив на суспільно-політичні процеси у краї програвали в боротьбі за вплив на культурно-освітні об'єднання організаційно сильнішим партіям – УНДП і польські соціалісти.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть радикали і соціал-демократи не зуміли взяти під контроль українські громадські інституції. Причини очевидні: соціал-демократи і радикали поділили впливи – перші «взялися» за організацією робітників, нехтуючи селянство, а другі об'єднували селянство, не звертаючи особливої уваги на українське робітництво.

У підрозділі 3.4 «Боротьба лівих партій за вплив на профспілки» розглянуто діяльність українських і польських політичних партій, їхній вплив на профспілковий рух у Галичині. Ідеологи й організатори польського лівого руху різними способами намагалися утвердити і зберегти панівне становище в ньому стосовно українців і євреїв у Галичині, підпорядкувати його вирішенню своїх інтересів. Від початку існування українські есдеки були змушені розв'язати дилему: залишатися у сфері впливу польських лівих чи вийти з-під нього. На конференції УСДП (1906 р.) у Львові вперше востало питання про організацію українських профспілок та створення місцевих комітетів УСДП у містах.

Особливо дискримінаційним стосовно УСДП виявився монопольний підхід ППСД до використання соціальної бази. Унаслідок цього в містах не створювалися комітети партії, українські робітники полонізувалися, політична праця, партійні й профспілкові внески застосовувалися на розвиток польської

справи. Після завершення польсько-української війни боротьба за профспілки тривала. Так, КПСГ розгорнула активну роботу, спрямовану на завоювання симпатій профспілкових лідерів, яких партія планувала позбавити впливу ППС. КПЗУ і Сельроб також намагалися зберегти свій вплив на «маси робітничого класу», але не досягли бажаного результату. Конкурентом Сельробу і ППС за вплив на профспілкові організації у другій половині 1920-х років безрезультатно намагалася виступити УПП.

У четвертому розділі «Соціально-економічні та національно-культурні аспекти у діяльності лівиці» охарактеризовано програмні положення лівих партій та їхню практичну діяльність в економічній і культурній сферах.

У підрозділі 4.1 «Економічний лад і економічні відносини» з'ясовано ставлення партій до економічної політики австро-угорських і польських владних інституцій.

Представники партій лівого політичного спектра Галичини мали власне розуміння особливостей соціальної структури краю, що пояснюється впливом марксистської ідеології, яка констатувала: «в економічних відносинах лежить остаточна причина всіх суспільних і політичних перемін». Уже перші програми РУРП, УСДП засвідчили бажання цих партій поліпшити становище народу через реформування агропромислового комплексу країни. Надалі, після утворення низки партій комуністичного напрямку, інтерес лівиці до соціально-економічних питань лише зростав.

«Економічний соціалізм» – надзвичайно вагома складова соціалістичного і комуністичного руху на західноукраїнських землях. У другій половині ХІХ століття було закладене теоретичне підґрунтя в бачення економічного ладу й економічних відносин майбутніми провідниками українських соціалістів. Так, 1878 року І. Франко написав польською мовою «Катехізис економічного соціалізму». Суть соціалізму, на його думку, полягала в усуненні «всякої суспільної нерівності, усякого визиску та злиднів» шляхом передання засобів виробництва з приватної власності в загальну.

Економічна програма соціалістів Австро-Угорщини висувала вимоги про «справедливе робітниче законодавство», скорочення тривалості робочого дня, заборону дитячої праці. Передбачався також «перехід засобів виробництва у суспільну власність більшості, тобто трудового народу». ГРП, керуючись програмними принципами австрійської соціал-демократії, закликала владу ввести єдиний прогресивний податок на дохід замість існуючого непрямого оподаткування, усунути обмеження у праві на об'єднання, заборонити роботу в неділю, дитячу працю і таку, яка загрожує здоров'ю жінок, запровадити закони зі захисту життя й здоров'я робітників, здійснювати санітарний контроль їхніх помешкань, наглядати за копальнями, фабриками, майстернями, домашнім промислом через урядників, обраних робітниками, забезпечити самоврядування робітничих кас взаємодопомоги та ін.

РУРП, утворена 1890 року, визнавала себе «соціалістичною», отже, чимало уваги приділяла «економічному блоку» у своїй політичній програмі. До неї було введено положення про «переміни способу продукції згідно зі здобутками

наукового соціалізму» і колективного устрою праці й «колективної власності средств продукційних». Аналіз програми РУРП дає підстави для висновку, що першочергові завдання в соціально-економічній сфері партія вбачала в захисті найбільш вразливих верств населення і надання їм шансу здобувати безоплатну освіту.

Суспільно-політичні умови в Галичині, де домінуючі позиції в усіх сферах економіки належали полякам та євреям, не сприяли реалізації програмних положень українських партій лівого спектра напередодні Першої світової війни. Сприятливі умови для реалізації економічної програми партії лівого спектра знайшли в ЗУНР, але короткий період існування держави й українсько-польська війна не дали змоги навіть частково втілити задумане в життя.

Кожна з партій української лівиці в міжвоєнний період ХХ століття виробила власну економічну платформу, яка ґрунтувалась або ж на соціалістичній, або ж на комуністичній ідеології. Наприклад, УРП-УСРП критикувала доктрини марксизму і заявляла про «минулий характер капіталізму», домагалася перебудови капіталістичного ладу на соціалістичний зі збереженням товарно-грошових відносин, висувала засаду «господарської демократії».

Економічна програма комуністичних партій достатньо передбачувана, оскільки дотримувалась марксистського вчення із традиційною риторикою про «визволення пролетаріату з-під влади буржуазного ладу». КПЗУ закликала робітників боротися за формування одноцілого пролетарського фронту всіх народів, за відновлення та зміцнення «професійних союзів», створення фабричних рад – домогтися реальної заробітної платні, «підпирати всі змагання до створення робітничо-селянського уряду» як передумови «заведення правдивої робітничої влади».

У підрозділі 4.2 «Освіта» проаналізовано критику української лівиці освітньої політики Австро-Угорщини і Другої Речі Посполитої, заходи стосовно національно-культурного освідомлення українців.

Надзвичайно важливого значення українські партії лівого спектра надавали проблемі національно-культурного розвитку українців, передусім – шкільництву, адже перетворення імперії Габсбургів на дуалістичну монархію 1867 року принесло українцям нову хвилю ополячення.

Освітні проблеми в Австро-Угорській імперії лівиця спробували розв'язати на двох рівнях – загальноавстрійському і місцевому, оперуючись на програмний документ СДРПА – «Декларацію про принципи», яка передбачала обов'язкове, світське початкове навчання і безплатну середню й вищу освіту.

Стосовно Галичини українські ліві партії розгорнули активну діяльність ще у трьох напрямках: перший – боротьба з ополяченням і поширенням польських народних шкіл; другий – формування українських учительських товариств; третій – створення українського університету у Львові. Так, РУРП вимагала від влади запровадження безоплатного навчання в народних (початкових), середніх школах і університетах, збільшення видатків на народну освіту, державної допомоги у здобутті освіти представникам незабезпечених верств населення, «можності користання з науки у школах народних і середніх і університетах для всіх без різниці пола». Однак ці напрями не сприйняло польське населення

краю та політичні сили, котрі репрезентували інтереси цієї національності. У Польській державі – освіта стала основним засобом боротьби проти українства, його полонізації.

Першочергову роль у культурній програмі соціалісти-радикали надавали реформуванню освітньої галузі, пріоритетними складовими якого мали б поставити: демократизація шкільного управління; безплатність освіти в державних навчальних закладах; розвиток дошкільної, середньої, фахової та вищої освіти; вільний доступ до навчання хлопців і дівчат; державне утримання сиріт і мало-забезпечених дітей; матеріальна підтримка існуючих навчальних закладів місцевими громадами. Велику надію члени партії покладали на створення приватних шкіл, котрі перебували би на утриманні громад, кооперативних товариств, окремих осіб.

Освітню політику Другої Речі Посполитої критикували не лише представники національно-державницьких партій (УРП-УСРП, УСДП), а й комуністичні сили, які змагали до визволення українського народу з-під влади «буржуазної Польщі». Гасла загального обов'язкового навчання перегукувалися з вимогами навчання в початковій і середній школі рідною мовою. Представники УПП, зокрема, проаналізувавши значення української школи для відродження нації, зазначили, що рідне шкільництво – це «підстава народу».

У підрозділі 4.3 «Книговидавнича справа, ЗМІ» окреслено роль періодичної преси для соціалістичних і комуністичних партій.

Періодична преса, книги належать до основних засобів популяризації програмних положень українськими лівими партіями. Періодичні видання української лівиці, котрі виходили наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть, доцільно розподілити на дві групи: 1) соціалістичні часописи, брошури; 2) комуністична періодична преса, звернення, листівки. Особливість останньої полягала в тому, що більшість видань були підпільними, зважаючи на заборону комуністичної ідеології у Другій Речі Посполитій.

Серед видань першої групи на межі ХІХ і ХХ століть значно поширились часописи радикалів – «Народ», «Гасло», «Селянин», «Добра новина», «Праця», соціал-демократів – «Воля», «Земля і воля», «Вперед». У роки Першої світової війни і післявоєнні часи періодичні видання лівиці перебували в занедбаному стані, але ситуація певною мірою змінилася за Другої Речі Посполитої.

Вагому роль соціалісти-радикали відводили розповсюдженню книг. Був створений народний університет «Самоосвіта», який наприкінці 1920-х років постав завдяки соціалістам-радикалам. Основна мета народного університету, на думку його засновників, – «нести освіту в маси найбільшого населення».

«Самоосвіта» друкувала книги, часописи, котрі, на думку К. Коберського, сприяли формуванню національного світогляду, вихованню твердої волі та критичного мислення українців. Науково-популярні праці «Самоосвіти» передплачували філії товариств «Просвіта», «Рідна школа», Союз української поступової молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі», Союз українських працюючих жінок «Жіноча громада», «Селянська спілка», кооперативи і навіть окремі церковні комітети і священнослужителі.

Крім соціалістичної, у краї активно розповсюджувалася комуністична преса. Після заборони польською владою УСДП і переходу в підпілля комуністичних організацій її розповсюдження у краї ускладнювалось. Наприкінці січня 1924 року поліція провела обшуки в редакціях газет «Вперед», «Земля і воля», журналу «Нова культура» (Львів), «Селянської долі» (Луцьк), «Нашого життя» (Холм). Окрім нелегальної, краєм поширювалася легальна комуністична преса. Наприкінці 1920-х років у краї популярними стають газети «Воля народа», «Світло», «Наше слово», «Професійні вісті», «Нове життя», журнал «Культура». Значним здобутком комуністів було створення одного з найкращих тогочасних легальних літературних видань – журналу «Вікна», який перетворився на центр гуртування західноукраїнських письменників. Вагомий напрям роботи ЦК КПЗУ – формування бібліотек, друкарень і поширення самвидаву – листівок, відозв, окремих брошур тощо.

У підрозділі 4.4 «Церковно-релігійні інституції» визначено ставлення лівих партій до провідних конфесій регіону та загалом церкви і релігії.

Церковно-релігійне питання було другорядним для партій соціалістичного і комуністичного спрямування. Це засвідчила уже перша програма СДРПА: «Декларація про принципи» лаконічно декларувала «відокремлення церкви від держави». Наприклад, ГРП, а згодом і СДПГС пропонували оголосити релігію приватною справою. Не приділяла особливої уваги релігії й ППС.

Представники української лівиці ставилися до духовенства критично. Вони вважали його «найбільшим, натуральним ворогом всякої вільної думки, поступу і т. д.». Характеризуючи духовенство Галичини першої половини ХІХ століття, соціал-демократи звинувачували його у пригнобленні національних почуттів не тільки галицького люду взагалі, а й молодого патріотичного духовенства зокрема, у тому числі М. Шашкевича і його товаришів. Кінець 1860-х – 1870-ті роки вони називали періодом «попівської діяльності над народом». Радикали заявляли, що «ніколи не виступають і не виступали ані проти віри в Бога, ні проти жадної основи правдивої релігійності». Вони критикували опонентів, які неправильно трактували їхню релігійну програму. Створення УСРП не змінило думки партії про релігію і церкву, хоча основна критика була перенесена на РКЦ.

У нових суспільно-політичних умовах соціалісти-радикали знову ж таки констатували, що негативно ставляться не до релігії, а до церкви. На початку 1920-х років, вважали радикали, церква і духовенство повинні би «на змінених підставах» стати до праці – побудови нової України. Вони стверджували, що вважають релігію приватною справою людей («як хто собі вірить – хай і вірить»). Однак, переконували представники лівих, не можна заплющувати очі, коли помітні наслідки такого релігійного «роз'єднання» людей і коли стає зрозуміло, що це «роз'єднання» використовують вороги з політичною метою.

Решта лівих партій, за винятком комуністів, також підходили до питання релігії з позицій віротерпимості. УПП констатувала: вона виступає проти нахабної пропаганди одного віросповідання на шкоду іншого, «віроісповідної боротьби», яка, по-перше, національно і політично роздвоїла би український

народ і, по-друге, унеможливила б успішну боротьбу «за краще завтра цілого народу». Подібно до соціалістів-радикалів, вона критикувала утворення православної церкви під патронатом польської влади.

Комуністичні сили Західної України в умовах польського владного режиму сповідували атеїстичні переконання. Але через переслідування влади, високу релігійність населення Західної України, незначні впливи комуністичних сил на суспільно-політичні процеси не дали змоги КПЗУ, Сельробу реалізувати програмні положення у церковно-релігійній сфері.

У п'ятому розділі «**Міжпартійні відносини**» показано спільні і відмінні ознаки партій Галичини в контексті їхніх взаємин.

У підрозділі 5.1 «*Українські політичні партії Галичини: боротьба за вплив на робітництво та селянство краю*» розглянуто методи і засоби впливу партій української / неукраїнської лівиці на мешканців регіону.

Складністю і неоднозначністю характеризуються міжпартійні відносини в Галичині наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть. Основна причина – взаємне поборювання політичних сил, пристосування політичної програми до мінливих суспільно-політичних процесів, низький рівень політичної культури тогочасного політикуму. Створені наприкінці ХІХ століття українські партії розпочали боротьбу за вплив на мешканців регіону, що інколи ускладнювало консолідаційні заходи вирішення «національних питань».

Перше розмежування соціалістів від народовців і москвофілів простежуємо наприкінці 70-х років ХІХ століття. Згодом, з утворенням 1890-го РУРП, розкол в українському партійному таборі поглибився. Однорідні за соціальним складом, але різні за теоретично-ідеологічними поглядами в оцінці практичної діяльності й завдань, члени РУРП практично від перших днів існування розподілилися на фракційні групи. Класичним і загальноприйнятим став поділ радикалів на два табори – «старших» і «молодших», запроваджений у політичний і науковий обіг самими членами РУРП.

Від середини 90-х років ХІХ століття значна частина «молодших» радикалів активізувала діяльність, спрямовану на перехід радикальної партії в соціал-демократичний табір і переорієнтацію соціальної бази зі селянства на українське робітництво. У Львові 17 вересня 1896 року вони скликали довірчі збори українських робітників, де було вирішено заснувати Українську соціал-демократичну партію (1899).

Непрості відносини склалися в української лівиці і з польськими соціалістами, і з іншими українськими політичними партіями. Протиборство українських партій тривало до початку Першої світової війни.

У роки Першої світової війни партії української лівиці діяли злагодженіше та консолідованіше. Скажімо, радикали, націонал-демократи, соціал-демократи створили низку спільних громадських організацій, серед котрих – Головна українська рада (ГУР), СВУ, ЗУР. Після проголошення ЗУНР «у злагоді і громадянському мирі» українська лівиця співпрацювала з іншими партіями над розбудовою відновленої держави, що, однак, тривало недовго.

Після рішення Ради держав Антанти (1923) жодна з партій лівиці, зокрема УРП, не могла створити спільного національно-державницького фронту. З українських партій – УНТП була ідейно роз'єднана, а УСДП усе більше схилилася до комуністичної платформи. Роз'єднаність українського соціалістичного і національно-державницького табору засвідчили міжпартійні з'їзди, перший із котрих відбувся 3 червня 1921 року у Львові за участі УНТП, УРП і ХСП.

УСРП, дискутуючи з УВО та ОУН, зазначала, що використовує соціалізм як певну форму природженого почуття для розвитку ідей соціалізму. Соціалісти-радикали переконували: націоналізм поневолених відрізняється від націоналізму пануючих. Націоналізм пануючих змагає до поневолення інших, тому шкідливий для людства і соціалізму. Націоналізм поневолених «стремить» до визволення людства, зрівняння одних народів з усіма іншими, через що він корисний для людства. На початку 1930-х років УСРП відходить від співпраці з УНДО.

Однак, незважаючи на постійну взаємну критику, у середині 1930-х років українська лівиця, зокрема УСРП та УСДП, здійснила першу спробу досягнути тривалого порозуміння. Виникла ідея скликати Всеукраїнський національний конгрес (ВНК), який мав ґрунтуватися на трьох принципах – соборності, суверенітеті й узгодженій діяльності політичних партій.

Комуністичний табір теж був роз'єднаний. Провідне місце в ньому на початку 1920-х років посідали розрізнені комуністичні групи, котрі згодом об'єднала КПСГ-КПЗУ. Діяла також польська Комуністична партія, згодом – Сельроб, «Народна воля» й інші політичні сили цієї ідеологічної ніші. Між українськими і польськими комуністами, як, зрештою, і між українськими комуністичними групами, виникли непрості відносини.

У «Декларації українських комуністів» наголошено, що одним з головних політичних завдань КПСГ, яка входила до складу КРПП, є боротьба з націоналістичними течіями, українськими партіями, котрі, використовуючи національне та соціальне гноблення українського населення у краї, обманюють його гаслами, відволікають від революційної класової боротьби, нацьковують проти робітників іншої національності, «впрягають у ярмо рідної буржуазії».

У *підрозділі 5.2 «Українська та польська лівиця: діалог і протиборство»* розкрито причини непорозумінь між українською і польською лівицею в Галичині.

Упродовж кінця ХІХ – першої третини ХХ століть у Галичині між українськими і польськими партіями лівиці з'явилися складності, оскільки польські соціалісти, передусім в еміграції, висунули на перший план польське національне питання.

Усе ж таки до середини 90-х років ХІХ століття українські і польські соціалісти співпрацювали на ґрунті організації масових віч і боротьби за поліпшення становища робітництва. Проте негативи такої співпраці виявилися очевидними: 1) СДРПА поступово перетворювалася на об'єднання національних партійних організацій; 2) пропагандистська й організаційна робота в СДПГС провадилася польською мовою, що сприяло полонізації українських

робітників; 3) члени СДПГС залучали членів партії – українців – до святкування польських національних свят.

Згодом РУРП пропагувала ідею федералізації СДПГС за національною ознакою, пропонуючи перетворити партію на союз трьох національних робітничих партій-секцій – української, польської та єврейської – зі своїми друкованими органами. У відповідь лідер польських соціалістів І. Дашинський констатував: у Галичині досі не існує української соціалістичної партії, оскільки РУРП, на його думку, не є послідовно соціалістичною і «балає між різними програмами».

Політична позиція молоді української соціал-демократії спростовує тезу про повну політичну залежність УСДП від ППСД. Проти неї свідчить і те, що створення УСДП мало припинити безнастанний процес опольщення українських робітників. Характеризуючи суспільно-політичний рух в Україні, В. Старосольський визнавав: на межі ХІХ і ХХ століть українське робітництво масово заповнювало ряди польських, російських соціалістичних партій. І все ж 1907 року українська соціал-демократія як національна організація за формою, а інтернаціональна за змістом стає фактично самостійною організацією.

Непрості відносини склались із польськими соціалістичними партіями в УРП. Так, напередодні Першої світової війни партії обмінювалися взаємними звинуваченнями, а після завершення національно-визвольної війни і поразки українців у державотворчих змаганнях висловлювання радикалів стали агресивнішими і непримиренними.

Поразка українців у національно-визвольному русі 1918–1923 рр. спричинила розходження в середовищі лівиці. Навіть здавалось би монолітний комуністичний рух у Польщі, який перебував під впливом Москви і Комінтерну, не виявився єдиним у ставленні до держави та її інститутів: КПСГ-КПЗУ прагнула возз'єднатись із Радянською Україною, КРПП наполягала на неподільності Польщі. Представники КРПП висунули нове для Східної Галичини політичне гасло: «Польська Радянська республіка в найтіснішому зв'язку з Радянською Росією та Україною».

Різні стратегія і тактика призвели до наростання в середовищі КПСГ фракційної боротьби. Група О. Крілика (Васильківа), що діяла серед найрадикальніших селян, спочатку висловлювалася за більшу автономію в рамках КРПП. Васильківці не відкидали навіть плебісциту, в якому комуністи повинні взяти активну участь і агітувати за утворення Радянської Федеративної республіки Росії та України. Друга течія в КПСГ (капеєрівці) дотримувалася позиції зближення з КРПП, відстоювала цілі загальнопольської революції. Висування локальних вимог вони вважали проявом сепаратизму, провінціалізму.

П'ята конференція КПЗУ 1924 року акцентувала на необхідності тісної організаційної єдності з Компартією Польщі. Одночасно конференція звертала увагу на встановленні й збереженні тісних зв'язків з КП(б)У «як з партією, з якою вже нині лучить її ціла низка спільних завдань, як з партією тої країни, якої складовою частиною стане Західна Україна після перемоги соціальної революції».

Тридцять років ХХ століття підтвердили, що в умовах політичної системи Другої Речі Посполитої співпраця українських і польських лівих сил неможлива через, знову ж таки, різне бачення розв'язання національних питань.

У підрозділі 5.3 «Українські та єврейські політичні сили: між союзом і нейтралітетом» ідеться про візію єврейського політичного й національно-культурного руху українськими громадсько-політичними діячами – представниками лівиці.

На межі ХІХ–ХХ століть кристалізуються національно-державницькі прагнення євреїв, а їхній лівий рух набуває сталої тенденції до організаційного усамотійнення. Так, 1897 року виник Загальноєврейський робітничий союз (Бунд), а в липні 1905-го у Львові проголошено утворення єврейської соціал-демократичної партії Поалей-Ціон, який домагався незалежності в рамках СДРПА. УСДП підтримував прагнення євреїв до партійної самостійності (Ю. Бачинський, О. Безпалко, В. Левинський), але були й такі, котрі «хиталися з генеральною лінією» і виступали за збереження організаційної єдності в межах австрійської та польської соціал-демократії.

Між союзом і нейтралітетом будували зв'язки єврейські організації з урядом ЗУНР. Нейтральною залишилася їхня позиція в роки українсько-польської війни 1918–1919 рр.: єврейські інституції, як і німецькі, відмовилися від участі у виборах до УНРади ЗУНР у листопаді 1918 року, а в січні 1919-го – до Варшавського сейму. Після поразки ЗУНР єврейські ліві намагалися дистанціюватися від протистояння польських та українських лівих.

Підрозділ 5.4 «Праця українських лівих у міжнародних організаціях» розкриває особливості діяльності українських лівих партій у міжнародних організаціях, що виникли в Європі наприкінці ХІХ століття.

Український соціалістичний і комуністичний рух наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть розвивався на тлі розбудови міжнародних організацій соціалістів і комуністів. Ліві політичні сили Галичини підтримували міжнародні контакти з кінця ХІХ століття, проте активну діяльність на міжнародному терені започатковано напередодні і під час Першої світової війни.

Упродовж 1920–1930-х років українські партії лівиці були учасниками двох міжнародних організацій – Соціалістичного і Комуністичного інтернаціоналів. Перший, що дотримувався демократичної реформістської платформи, наприкінці 1920-х років об'єднав у своїх лавах українські партії соціалістичного спрямування – УСРП, а наприкінці 1930-х – УСДП. Натомість Комінтерн, підконтрольний Москві, став полем діяльності комуністичних партій – КПП і КПЗУ. В обох організаціях українські партії не мали змоги впливати на тактику і стратегію цих міжнародних організацій, тому виконували роль «спостерігача». Намагання КПЗУ протиставити лінію партії ухвалам Комінтерну зумовили трагічні наслідки – репресії та ліквідацію партії.

Зауважимо: «національне питання» і способи його розв'язання забили клин між українськими і польськими комуністами, унеможливили швидкий процес входження КПСГ до складу Комінтерну. КПСГ, згодом КПЗУ, не лише не впливали на роботу Комінтерну, а й були змушені виконувати його ухвали,

котрі переважно йшли врозріз із програмними документами партії. Насамперед це стосувалося проблеми вирішення належності Східної Галичини: КПП не бажала поділу Польщі й втрати нею державності; українські «націонал-комуністи» виступали за приєднання Західної України до складу Радянського Союзу.

Опоненти комуністів, зокрема УСРП, розкритикувала Комінтерн, створений, на думку соціалістів-радикалів, для боротьби з демократією і народо-владдям. Вони ж, соціалісти, шукали підтримки в Соціалістичному Робітничому Інтернаціоналі (СРІ), після вступу до якого, разом з іншими соціалістичними партіями відкидали збройну боротьбу і диктатуру пролетаріату, виступали за парламентські легальні засоби.

У шостому розділі **«Українська лівиця: парламентський вимір»** проаналізовано діяльність української лівиці на парламентському терені.

Підрозділ 6.1 «Діяльність української лівиці у Державній Раді Австро-Угорщини та Галицькому крайовому сеймі» визначено основні питання, які розглядали представники лівих партій у вищому законодавчому органі Австро-Угорщини та крайовому сеймі.

Від кінця XIX століття представники української лівиці брали участь у виборах до вищого законодавчого органу Австро-Угорщини, Галицького сейму, парламенту Другої Речі Посполитої. Розв'язання національно-культурних і соціально-економічних проблем українців Галичини – основна мета діяльності представників лівого спектра.

Парламентська діяльність української лівиці Галичини в парламенті Австро-Угорщини, Галицькому сеймі спрямовувалася на забезпечення належного рівня національно-культурних прав українців. Депутати не лише прагнули реалізувати соціально-економічні реформи, а й приділяли значну увагу політичним питанням, з-поміж котрих – автономія Галичини, утворення незалежної Української держави тощо.

Серед народів Австро-Угорської імперії українці мали чи не найменше представництво в Державній раді. Уперше послом до Віденського парламенту 1897 року був обраний соціал-демократ Р. Ярославич. Після цього українське представництво у вищому законодавчому органі монархії неухильно зростало. Значна заслуга в цьому лівих політичних партій. Під час виборчих кампаній ліві політичні партії боролися не тільки з політичними опонентами, а й із духовенством, яке закликала не допускати до агітації Соціал-демократичної і Радикальної партій.

Парламентська праця УРП та УСДП у Державній раді ґрунтувалася на намаганні виконати основні політичні, соціально-економічні й національно-культурні вимоги українців: усунення нерівності виборчого права; зниження вікового цензу, поширення цього права на жінок; національна автономія; розширення демократичних свобод громадян; проведення земельної реформи в інтересах селянства. Напередодні Першої світової війни парламентаріям вдалося домогтися зміни виборчого законодавства і певних зрушень у національно-культурній сфері.

Важливим тереном політичного протистояння наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть залишався Галицький крайовий сейм, де українці становили абсолютну меншість. У зв'язку з нечисельністю радикали діяли спільно з націонал-демократами, що, проте, суттєво не впливало на результативність їхніх депутатських запитів.

У підрозділі 6.2 «Ліві політичні сили у парламенті ЗУНР» охарактеризовано діяльність УНРади крізь призму державотворчої праці представників лівиці.

У роки ЗУНР представники української лівиці в УНРаді отримали змогу реалізувати програмні положення, оскільки не було перепон з боку органів державної влади. Однак українсько-польська війна 1918–1919 рр., фінансова обмеженість влади й інші чинники загальмували реалізацію більшості реформ, ініційованих українськими лівими партіями.

Велику увагу вони приділяли консолідації українства, що сприяло укладенню Акту Злуки між УНР і ЗУНР.

ЗУНР проголосила УНРаду вищим законодавчим органом, де значне представництво належало членам лівиці. Наголосимо: радикали підтримували починання центральних органів влади, а УСДП із перших днів роботи УНРади критично оцінювала працю уряду ЗУНР, нерідко гостро критикувала законопроекти, подані в парламент.

Представники радикальної та соціал-демократичної партій займалися проблемою шкільництва, земельним питанням, розбудовою інституцій ЗУНР. Однак, попри державотворчу діяльність, соціал-демократи ініціювали скликання Селянсько-робітничого з'їзду, що став своєрідним опозиційним центром, навколо якого гуртувалися комуністичні сили краю.

У підрозділі 6.3 «Українські ліві у сеймі та сенаті Другої Речі Посполитої» визначено здобутки лівиці в парламенті Польщі в 1922–1939 роках.

Так, 1922 року відбулися вибори до парламенту Другої Речі Посполитої, котрі бойкотували представники національно-державницького табору, не бажаючи засвідчувати «польський характер краю». У виборах до сейму і сенату Польщі 1928 року брали участь усі політичні сили краю, зокрема УСРП, Сельроб, СГ «Вперед», УПП і под. Ідеологічна роз'єднаність лівих сил принесла закономірний результат: партії не зуміли об'єднатися проти спільного «ворога» – польського режиму й головну увагу зосередили на поборюванні ідеологічних супротивників. Більшість голосів серед лівих партій здобула УСРП, значно менше – Сельроб. Виборча кампанія 1930 року, що відбувалася в умовах пацифікації, ще більше ускладнила шанси лівих політичних сил на проходження до парламенту.

Парламент Польщі 1928–1935 рр. не надавав великого значення проблемам українців Галичини. Будь-які спроби представників лівиці домогтися принаймні мінімальних поступок влади в питаннях шкільництва, осадництва, колонізації, релігії не приносили жодних результатів. Інколи інтерпеляції соціалістів-радикалів отримували значний суспільний розголос, що було зумовлено надзвичайно критичним тоном висловлювань послів і сенаторів УСРП. Національне питання розглядали ліві партії тільки в теоретичній площині: проблему

незалежності України взагалі не обговорювали, автономія ж, яку ППС на початку 1930-х років декларативно спробувала запропонувати на розгляд парламенту, зразу була відкинута проурядовою більшістю.

Партії української лівиці намагалися вплинути на етнонаціональну політику польського уряду, поліпшити соціально-економічне, національно-культурне становище українців у Другій Речі Посполитій. Попри ігнорування інтерпеляцій українських послів, виступи представників лівиці з трибуни сейму і сенату підносили на якісно вищий рівень національно-визвольний рух на західноукраїнських землях у 1920–1930-х роках.

У **Висновках** підсумовано результати дослідження, викладено основні положення, які винесено на захист.

1. В українській і зарубіжній історіографії на сьогодні немає комплексного дослідження, яке б присвячувалося ідейно-теоретичній спадщині й практиці української лівиці Галичини кінця XIX – першої третини XX століть, що зумовлюється двома чинниками: громадсько-політичні діячі Австро-Угорської імперії, Другої Речі Посполитої не могли приділяти належну увагу цій темі через значну політизацію наукової літератури та заангажованість авторів, а радянські вчені висвітлювали суспільно-політичні процеси першої половини XX століття на західноукраїнських землях на засадах панівних у той період ідеологем. Це уможливило необ'єктивне дослідження «буржуазно-націоналістичних», «реакційних» лівих партій та їхніх лідерів. Тільки в період незалежності України, з огляду на зміну методологічних парадигм і нарощування джерельної бази, перед ученими постала змога неупередженого вивчення комплексу проблем, пов'язаних із лівим рухом Галичини. Поєднання джерел (архівні й опубліковані документи; теоретична спадщина лідерів лівих партій; українська і польська преса; мемуари відомих громадсько-політичних діячів) із різноплановою науковою літературою допомогло всебічно охарактеризувати ідейно-теоретичну спадщину і практику української лівиці Галичини наприкінці XIX – у першій третині XX століть.

2. Програмні принципи функціонування українських лівих у Галичині в досліджуваний період формувалися під впливом європейського лівого руху. Своєю діяльністю РУРП, УСДП, УРП-УСРП, КПСГ, КПЗУ, Сельроб, УПП вибудовували навколо трьох основоположних тезисів лівих: 1) необхідність прогресивних суспільних змін; 2) забезпечення принципів рівності й справедливості; 3) схильність до радикально-революційних методів діяльності. Аналізуючи програми кожної з партій української лівиці, можемо стверджувати, що наприкінці XIX – у першій третині XX століть практична діяльність лівих зводилася: до відновлення української державності в різних формах; захисту інтересів малозабезпечених верств населення (робітники, селяни); утворення централізованої або контрольованої державою економіки; скасування чи обмеження приватної власності; налагодження відносин зі світовим лівим рухом. Організаційні засади українських лівих були закріплені в основоположних документах. Партії української лівиці Галичини керувалися в діяльності програмою і статутом, які відображали їхню ідеологічну орієнтацію, мету діяль-

ності й засоби досягнення визначених цілей. Кожна з партій прагнула стати масовою (велика кількість членів, централізоване керівництво, сувора партійна дисциплінована, статутне членство), але обмежена соціальна база в соціалістів і перехід у Другій Речі Посполитій у підпілля комуністів унеможливили подальший поступ лівих політичних сил.

3. Українські ліві розбудовували партійні структури в несприятливих суспільно-політичних умовах, що пов'язано з політичною системою, сформованою на теренах Галичини наприкінці XIX – у першій третині XX століть. Брак толерації / підтримки держави (Австро-Угорської імперії, Другої Речі Посполитої), конкуренція з боку інших українських політичних партій, а також польських, єврейських політичних сил на тлі слабкої соціальної бази й організаційних можливостей гальмували інституційний розвиток і розбудову партій лівого політичного спектра. Політико-правові засади практичної діяльності української лівиці визначали: конституції Австро-Угорської імперії, ЗУНР і Польщі; законодавчі акти парламентів і розпорядження урядів цих держав; ухвали Галицького крайового сейму; нормативно-правові документи Галицького намісництва, Львівського, Станіславівського, Тернопільського воєводств та інших місцевих органів влади. Держави, у межах правового поля котрих функціонувала українська лівиця Галичини, допускали можливість політичної конкуренції (санкціонували багатопартійність), однак підтримували провладні партії, створювали нерівні умови участі у процесі політичної боротьби (обмеження доступу до ЗМІ, арешти і переслідування лідерів політичних сил, фальсифікації виборів та ін.) для різних політичних сил.

4. Ідеологічна ідентичність політичних партій лівого спектра Галичини сформована передусім на основі теоретичного напрацювання очільників РУРП, УРП-УСРП, УСДП, КПСГ, КПЗУ, УПП, Сельробу. Лідери української лівиці Галичини залишили значний теоретичний доробок, що не втратив актуальності на сучасному етапі українського державотворення. У політичних маніфестах, публіцистичних статтях з ознаками партійних програм, у заявах, деклараціях, наукових працях, художніх творах комуністична і соціалістична еліта Галичини як носій базових духовних і моральних цінностей суспільства намагалась адекватно визначати реалії тогочасного суспільно-політичного, національно-культурного та соціально-економічного життя, виражала політичні прагнення українського населення Галичини. Можна стверджувати: теоретичні положення, сформовані інтелектуалами української лівиці, ґрунтувалися на українській національній ідеї (праці Ю. Бачинського, І. Макуха, В. Старосольського, М. Стахіва та ін.). Вона полягала у відродженні української державності, формуванні традиційних національних цінностей (єдність українців по обох боках Збруча, патріотизм, моральність тощо). Теоретичний доробок інтелектуалів засвідчував специфіку їхніх політичних переконань: соціалісти пропагували ідеї соціальної демократії (справедливість, свобода, солідарність). Натомість комуністи закликали до революції та встановлення диктатури пролетаріату, усунування засобів виробництва, ліквідації ринкових відносин і заборони приватної власності.

5. Відмінність усіх лівих ґрунтується на кількох усталених основоположних принципах. Це колективізм, прогресизм, егалітаризм (рівність усіх громадян), атеїзм, соціальний популізм, солідаризм. Українська лівиця Галичини (соціалістичні й комуністичні політичні сили) загалом відповідала окресленим критеріям, але у процесі інституційної розбудови та під впливом політичних і соціально-економічних чинників відійшла частково від притаманних лівим політичним силам політичних рис. Практична діяльність і теоретичні напрацювання комуністичних і соціалістичних партій Галичини дають змогу виокремити низку характерних особливостей українського лівого руху в краї: 1) домінування національно-державницьких прагнень над соціально-економічними вимогами; 2) наявність значного політичного спектра лівих політичних сил – від лівоцентристів до ультралівих; 3) відсутність традиційної для лівих соціальної бази – робітництва (більшість українців у розглядуваний період мешкали в селі); 4) строкатість політичних, національно-культурних, соціально-економічних вимог (взаємопереплетення соціал-демократії з неоконсерватизмом і неолібералізмом); 5) формування програмних принципів, що відбувалося під впливом зовнішніх чинників і нерідко – під тиском ідеологічно сильніших соратників. Наголосимо також: українські ліві Галичини за впливом на місцеве населення, чисельністю, організаційними можливостями суттєво поступалися центристським українським / неукраїнським політичним силам Галичини, а український лівий рух розвивався як рух поневоленої нації. Це позначилося на політичних програмах партій лівого спектра.

6. На український лівий рух у Галичині впливали ідеї «української державності». У ставленні лівих політичних партій до ідеї української державності, шляхів її здобуття і майбутнього політичного устрою доцільно виокремити два періоди. Перший – 1890–1918 рр. – характеризується тим, що під впливом соціалізму, в його західноєвропейському (реформаторському) варіанті, РУРП висунула гасло децентралізації влади (так званий правдивий автономізм). Це мало б у перспективі сприяти здобуттю «політичної незалежності України», а УСДП, адаптувавши програму СДРПА до галицького ґрунту, задекларувала виділення Галичини й Буковини в автономну адміністративну одиницю та, як і РУРП, пропагувала створення незалежної соборної Української держави. Другому періодові – 1918–1939 рр. – притаманно те, що українські ліві Галичини, під впливом національно-визвольних змагань, відходять від ідеалів федералізму, стають прихильниками самостійницького шляху національного розвитку на ідеях народовладдя (конституційний лад, відповідність законів та підзаконних актів конституції, заснування системи представницьких органів і місцевого самоврядування, скасування станових привілеїв, ствердження демократичних свобод людини і громадянина). Однак комуністичні партії та організації навіть у міжвоєнний період ХХ століття не позбулися панславістичних ідей, пропагували федеративне утворення з країн Центрально-Східної Європи під зверхністю Комуністичної партії.

7. В українській лівиці Галичини не було (і не могло бути) єдиного / консолідованого погляду на державні утворення, у складі котрих перебували землі

Галичини і Наддніпрянщини наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть. За критерієм ставлення до чинного суспільно-політичного ладу можна виокремити два типи партій. Перший – революційні партії відкидають існуючий суспільний устрій, маючи на меті його якісне, радикальне перетворення. Цей напрям представлений комуністичними політичними силами – КПСГ, КПЗУ, УСДП (після переходу на комуністичну платформу), радикальне крило Сельробу, які не визнавали ЗУНР, закликали до повалення польського владного режиму. Представники таких партій у зовнішньополітичних переконаннях були прихильниками встановлення контролю більшовиків над Наддніпрянщиною і Півднем України в 1918–1919 рр., отже, виступали проти державного устрою УНР, Української Держави П. Скоропадського і Директорії. Другий тип партій – реформістські – орієнтувалися на істотне перетворення існуючого ладу, поліпшення життя громадян за умови збереження фундаментальних засад існуючого суспільного устрою. Представники цього напрямку – УРП-УСРП, УПП, УСДП (до 1923). Такі політичні сили в Австро-Угорській імперії (УРП, УСДП) толерантно пропагували зміни адміністративно-територіального устрою (певною мірою це пояснюється її незначним впливом на суспільно-політичні процеси), у період ЗУНР увійшли до складу керівних органів держави, у Другій Речі Посполитій виступили прихильниками «орієнтації на власні сили» або ж на досягнення незалежності мирним, конституційним шляхом. Зовнішньополітичні погляди УРП, УСДП формувалися на платформі спільності соціалістичного руху в Галичині й Наддніпрянщині, що визначило позитивне ставлення до УНР, Директорії і негативне – до політичного режиму і форми правління Української Держави й більшовицької влади.

8. Ставлення українських лівих партій Галичини до держави та її інститутів на різних історичних етапах різнилося. У межах чинного законодавства Австро-Угорщини вони переважно зосереджували увагу на вимозі адміністративно-територіального поділу Галичини на східну (українську) і західну (польську) як необхідної передумови відновлення української державності в подальшому, використовуючи для досягнення мети важливий державний інститут в формі парламенту монархії. Представники лівих партій були серед ініціаторів проголошення ЗУНР, брали активну участь у формуванні її інститутів, проголошенні Акту Злуки. У міжвоєнний період українські ліві партії та організації не визнавали легітимності Другої Речі Посполитої, вважали її державні інститути апаратом гноблення і нищення українства. Українські ліві в розглядуваний період не досягли помітних успіхів як у створенні власних організацій національно-культурного, соціально-економічного профілю, так і в поширенні впливу на вже існуючі. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть РУРП-УРП, УСДП через незначний вплив на суспільно-політичні процеси у краї програвали в боротьбі за вплив на культурно-освітні установи організаційно сильнішим партіям, котрими були УНДП і польські соціалісти (ППС). Зрештою, під впливом останніх до 1907 року або й до початку Першої світової війни де-факто перебували українські соціал-демократи. З-поміж українських національно-культурних організацій, які діяли у 1920–1930-х рр., УРП-УСРП

безуспішно намагалася зберегти вплив у провідних організаціях національно-культурного профілю – «Просвіті» й «Рідній школі». Значну увагу діячі соціалістично-радикального руху приділяли залученню до громадсько-політичного життя жіноцтва і молоді (створення молодіжної організації «Каменярі», Союзу українських працюючих жінок «Жіноча громада»). Українські й польські комуністичні сили упродовж 1920-х років розгорнули боротьбу за вплив на профспілкові осередки, але підпільна діяльність КПЗУ та інших комуністичних організацій не дали змоги українським політичним партіям стати повноцінним «суперником» організаційно монолітніших польських політичних сил.

9. Партійні системи характеризуються усталеними моделями взаємин між політичними партіями, основними серед котрих є відносини співробітництва і конкуренції. Міжпартійним відносинам у Галичині наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століття притаманна відсутність консенсусу між провідними партіями регіону, що трапилось унаслідок постійних розколів серед української еліти і спричинило зростання конкуренції в боротьбі за вплив на електорат. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть не зберегли єдності ані польські соціал-демократи, ані РУРП, де від середини 90-х років ХІХ століття значна частина «молодших» радикалів активізувала діяльність, спрямовану на перехід радикальної партії в соціал-демократичний табір і переорієнтацію зі селянства на українське робітництво. Після проголошення ЗУНР українська лівиця співпрацювала з іншими центристськими партіями над розбудовою відновленої держави. Поразка національно-визвольних змагань 1918–1919 рр. стала каталізатором, який поглибив розкол в українському лівому русі (українська лівиця залишилася розбитою ідейно й організаційно) і трансформував усталені принципи: соціалістичний рух – роз'єднаний, комуністичний – ще не сформований. У нових суспільно-політичних умовах партії розпочали шукати способи для діяльності за польського «окупаційного режиму». Найкращі стартові обставини для переростання у впливову політичну силу залишалися за УРП-УСРП. Комуністичні сили, крім Сельробу, були змушені піти в підпілля.

10. Відносини української та неукраїнської лівиці наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століть вирізнялися складністю, суперечністю та взаємними звинуваченнями. Уже на початку 80-х років ХІХ ст. тісне співробітництво польських і українських соціалістів у Галичині поступово «згасало» і набувало конфронтаційних форм, що пов'язано із розходженням у «національному питанні» й боротьбою за соціальну базу. Попри співпрацю в окремих сферах, на початку ХХ століття відбувається поетапне «відокремлення» української лівиці від польської. Це особливо спостерігається під час проведення конференції УСДП (1906), де поборники усамостійнення партії гостро полемізували з прихильниками її подальшого перебування в організаційних рамках ППСД. Хоча дискусія тривала й далі, вона засвідчила зростання кризи на ґрунті міжпартійних взаємин. Після поразки національно-визвольних змагань і приєднання Галичини до складу Другої Речі Посполитої відносини між українськими і польськими партіями практично припинилися: УРП, а згодом УСРП не змогла знайти спільної мови ні з ППС, ні з іншими політичними силами ідеологічно спорідненого

напряму. У той же період КРПП висунула нове для Східної Галичини політичне гасло: «Польська Радянська республіка в найтіснішому зв'язку з Радянською Росією та Україною». Це породило чимало запитань в українських соціал-демократів, які відмежувалися від заяв польських комуністів. На початку ХХ століття УСДП підтримала утворення й усамостійнення єврейської соціал-демократичної партії в межах СДРПА. Союзницько-нейтральними були відносини українських і єврейських лівих у період ЗУНР, залишаючись переважно такими й у міжвоєнний час.

11. Значну увагу ліві політичні сили Галичини приділяли соціально-економічним і національно-культурним питанням. Ліва економічна політика – це пропагування рівного розподілу / контролю над розподілом результатів праці, обмеження приватної власності, державного регулювання економіки, соціального захисту робітників і селян та соціальної орієнтації (збільшення соціальних витрат). Галицькі соціалісти, пропонували заборонити роботу в неділю, дитячу працю й таку, що загрожує здоров'ю жінок, запровадити закони стосовно захисту життя й здоров'я робітників, запровадити санітарний контроль їхніх помешкань. УРП-УСРП критикувала доктрини марксизму, заявляючи про «минулий характер капіталізму», господарство якого велося в інтересах експлуататорів, домагалася перебудови капіталістичного ладу на соціалістичний зі збереженням товарно-грошових відносин (гасло «господарської демократії»). КПСГ, КПЗУ, Сельроб, УСДП (після 1923 р.) закликали робітників боротися за створення «одноцілого пролетарського фронту всіх народів», «відібрання без викупу дідачівських земель». Усі без винятку представники українського лівого спектра критикували національно-культурну, освітню політику Австро-Угорської імперії та Другої Речі Посполитої, негативно ставилися до релігії. Проте, беручи до уваги релігійність місцевого населення, вони змушені були адаптувати програмні принципи до реалій часу. Існували суттєві відмінності між соціалістами і комуністами: перші критикували релігійні догми, виходячи з національних принципів (критика «польського костелу», угодовства окремих греко-католицьких єпископів і под.), другі керувалися працями класиків марксизму-ленінізму, котрі заперечували необхідність релігійності.

12. Політичні партії лівого спектра в Галичині наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть функціонували за легальних умов (окрім забороненої КПЗУ та її сателітів) і підтримували боротьбу на парламентському терені, який, поперше, засвідчував вплив політичних партій на вироблення державної політики в певній сфері, а по-друге, давав змогу виражати політичну волю електорату. У зв'язку з цим українська лівиця Галичини брала активну участь у виборчих перегонах кінця ХІХ – першої третини ХХ століть. А 1891 року соціал-демократи вперше взяли участь у виборчій кампанії до Австрійського парламенту, згодом разом із УРП – до Галицького крайового сейму. Це, однак, не принесло вагомих результатів: куріальна система виборів, майновий ценз, ценз походження, фальшування результатів виборів забезпечували перевагу політичним конкурентам. У Другій Речі Посполитій, завдяки парламентській діяльності, відбувалася легітимізація українських лівих політичних партій (як

виняток – діяльність соціал-демократичної фракції в Польському сеймі 1920-х років). Розглядаючи діяльність політичних партій крізь призму понять «фракція», «опозиція», «коаліція», зазначимо: в умовах правового поля Другої Речі Посполитої та бойкоту парламентських виборів 1922 року українським національно-державницьким партіям у сеймі все ж таки вдалося створити український клуб лівого спрямування – соціал-демократичні депутати вийшли зі складу загального Українського сеймового клубу і в лютому 1924-го створили власний сеймовий клуб. Вибори 1928 і 1930 років привели до утворення окремої фракції УСРП у сеймі та сенаті Польщі. Усі партії української лівиці перебували в опозиції до парламентської проурядової більшості – ББСУ (позиціонувалися не як альтернативу, а як противагу владі). У більшості виступів послів УСРП у Польському сеймі простежується заперечення прав Польщі на західноукраїнські землі, критика її національної політики. Міжнародна праця лівиці здійснювалась у двох організаціях – Комінтерні (об'єднав комуністів краю, котрі відверто орієнтувалися на Москву) і Соцінтерні (став «домівкою» соціалістичних партій). Останній прийняв у свої лави УСРП, яка, проте, дуже швидко розчарувалася в можливостях цієї організації щодо «соціального і національного визволення українських земель».

Попри все, теоретична спадщина і практична діяльність української лівиці Галичини наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ століть залишаються актуальними і дотепер.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Бегей І. Українська лівиця Галичини: теорія та практика (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія / Ігор Бегей. – К. : УБС НБУ, 2015. – 374 с. *Рецензії*: Луцишин Г. Рецензія на монографію: Бегей І. Українська лівиця Галичини: теорія та практика (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія / Ігор Бегей. – К. : УБС НБУ, 2015. – 374 с. / Г. Луцишин // Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2015. – Вип. 7. – С. 385–387. – (Серія «Філософсько-політологічні студії») ; Третяк О. Рецензія на монографію: Бегей І. Українська лівиця Галичини: теорія та практика (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія / Ігор Бегей. – К. : УБС НБУ, 2015. – 374 с. / О. Третяк // Грані. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 7. – С. 159–160.
2. Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник : монографія / Ігор Бегей. – К. : Основні цінності, 2001. – 256 с. – (Серія «Спадщина»).
3. Бегей І. Українська соціал-демократія (лівиця): історія, теорія, особи : монографія / Ігор Бегей. – Львів : ЛБІ НБУ, 2005. – 350 с.

Статті в українських і зарубіжних фахових виданнях

4. Бегей І. Усамостійнення Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини / Ігор Бегей // Вісн. Львів. комерц. академії. – Львів, 2000. – Вип. 3. – С. 33–43. – (Серія «Гуманітарні науки»).

5. Бегей І. Юліан Бачинський – провісник ідеї незалежності й соборності України / Ігор Бегей // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2002. – Вип. 47. – С. 20–30. – (Серія «Філософія, політологія»).
6. Бегей І. Володимир Винниченко: штрихи до портрета людини і політика / Ігор Бегей // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Вип. 48. – С. 52–55. – (Серія «Філософія, політологія»).
7. Бегей І. Українська соціал-демократична партія Галичини та Буковини: від зародження та унезалежнення (1899–1919 роки) / Ігор Бегей // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 9–16. – (Серія «Філософія, політологія»).
8. Бегей І. Соціально-демократичний наголос у першій програмі Русько-української радикальної партії / Ігор Бегей // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – Вип. 63–65. – С. 32–34. – (Серія «Філософія, політологія»).
9. Бегей І. Окремі аспекти науково-методичної українізації викладання політології / Ігор Бегей // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : зб. наук. праць. – Львів, 2006. – Вип. 18. – С. 8–12.
10. Бегей І. Українська та неукраїнська соціал-демократія в Україні / Ігор Бегей // Персонал. – К., 2006. – Вип. 5. – С. 33–38.
11. Бегей І. Україно-польські відносини в теоретичній спадщині Юліана Бачинського / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 13–20.
12. Бегей І. Європеець – в Україні, українець – в Європі / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2012. – Вип. 3. – С. 14–17.
13. Бегей І. Петро Шелест і Володимир Щербицький: компартійні брати-антиподи чи сіамські близнюки? / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2012. – Вип. 4. – С. 85–93.
14. Бегей І. Періодизація історії та теорії лівого руху в Україні / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2013. – Вип. 3. – С. 14–24.
15. Бегей І. Анархізм: pro і contra / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2013. – Вип. 4. – С. 123–131.
16. Бегей І. Теоретики і практики українського анархізму: pro і contra // Освіта регіону. – К., 2014. – Вип. 1–2. – С. 26–39.
17. Бегей І. Відродження українського соціалістичного руху у Другій Речі Посполитій (1923–1926) / Ігор Бегей // Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2015. – Вип. 6. – С. 295–302. – (Серія «Філософсько-політологічні студії»).
18. Бегей І. Українська та польська лівниця в Галичині: діалог та протиборство (кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст.) / Ігор Бегей // Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – Львів, 2015. – Вип. 7. – С. 104–112. – (Серія «Філософсько-політологічні студії»).
19. Бегей І. Діяльність представників української лівниці у Сеймі і Сенаті Другої Речі Посполитої (1928–1935 рр.) / Ігор Бегей // Грані. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 2 (118). – С. 124–129.
20. Бегей І. Профспілкова політика Української соціал-демократичної партії на етапі її становлення / Ігор Бегей // Грані. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 3.

– С. 56–63.

21. Бегей І. Профспілкова політика української лівиці в Галичині у міжвоєнний період / Ігор Бегей // Грані. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 4 (120). – С. 74–79.
22. Бегей І. Ставлення української лівиці Галичини до інституцій церкви та релігії (кінець ХІХ ст. – перша третина ХХ ст.) / Ігор Бегей // Грані. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 7 (123). – С. 86–93.
23. Бегей І. Українська лівиця Галичини у міжвоєнний період ХХ ст.: церковно-релігійні аспекти діяльності / Ігор Бегей // Гілея : наук. вісн. – К., 2015. – Вип. 92. – С. 14–18.
24. Бегей І. Періодична преса української лівиці в Галичині: особливості поширення, вплив на населення регіону / Ігор Бегей // Гілея : наук. вісн. – К., 2015. – Вип. 93. – С. 12–15.
25. Бегей І. Українська лівиця Галичини в умовах політичної системи Другої Речі Посполитої: боротьба за українізацію шкільництва / Ігор Бегей // Гілея : наук. вісн. – К., 2015. – Вип. 94. – С. 412–415.
26. Бегей І. Вплив української лівиці на громадські інституції Галичини у 1920–1930-х рр. / Ігор Бегей // Гілея : наук. вісн. – К., 2015. – Вип. 96. – С. 436–439.
27. Бегей І. Класифікація лівиці в Україні / Ігор Бегей // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. – Warszawa, 2014. – November. – S. 92–104.
28. Бегей І. Національно-державницька складова діяльності Української соціал-демократичної партії (1899–1939) / Ігор Бегей // PolSCO-ukrainske czasopismo naukowe. – Warszawa, 2014. – December. – S. 144–159.
29. Begej I. «Neepogleglosc Polski» / Igor Begej // PolSCO-ukrainske czasopismo naukowe. – Warszawa, 2014. – September. – S. 144–159.
30. Бегей І. Єврейський національний лівий рух в українській соціал-демократичній думці (кін. ХІХ – перша чверть ХХ ст.) / Ігор Бегей // Auspicia. – Budejovice, 2014. – Vol. 5–6. – S. 101–106.
31. Бегей І. Боротьба комуністичних сил за вплив на робітництво та селянство Галичини (1920 – початок 1930-х рр.) / Ігор Бегей // Komunizm: system – ludzie – dokumentacja : Rocznik naukowy. – Lublin, 2015. – Vol. 4. – S. 54–63.
32. Бегей І. Діяльність українських лівих в Державній Раді Австро-Угорщини / Ігор Бегей // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. – Будапешт, 2015. – Жовтень. – С. 32–36.

Додаткові матеріали, статті, монографії

33. Бегей І. Соціальний портрет Галичини у працях Юліана Бачинського / Ігор Бегей // Проблеми та перспективи викладання політології та соціології у вищій школі: матеріали Всеукр. наук. конф. – Львів, 2000. – С. 8–14.
34. Бегей І. Із початків Української соціал-демократичної партії Галичини та Буковини / Ігор Бегей // Форум. – Львів, 2000. – Вип. 1 (2). – С. 9–13.

35. Бегей І. Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Сполучених Штатах Америки / Ігор Бегей // Вісн. Львів. ун-ту. – Львів, 2001. – Вип. 4. – С. 6–11. – (Серія «Міжнародні відносини»).
36. Бегей І. Спроба періодизації соціал-демократії української та в Україні / Ігор Бегей // Наше гасло. – Львів, 2004. – № 3 (4). – С. 79–82.
37. Бегей І. Юліан Бачинський про соціально-економічні чинники українського державотворення / Ігор Бегей // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : матеріали I Міжнар. філософсько-екон. читань. – Львів, 2008. – С. 156–162.
38. Бегей І. Політико-правові нотатки на полях проекту Конституції Президента України Віктора Ющенка / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2009. – Вип. 4. – С. 32–39.
39. Бегей І. Ескіз до суспільно-політичного та соціально-економічного становища Галичини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст / Ігор Бегей // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : матеріали II Міжнар. філософсько-екон. читань. – Львів, 2009. – С. 410–416.
40. Бегей І. Фундамент державницької нації / Ігор Бегей // Універсум. – К., 2010. – Вип. 1–2. – С. 21–25.
41. Бегей І. Ескіз до суспільно-політичного та соціального становища України від Першої до Другої світових воєн / Ігор Бегей // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : матеріали III Міжнар. філософсько-екон. читань. – Львів, 2010. – С. 238–248.
42. Бегей І. Окремі аспекти конституційно-правового та політичного статусу мов в Україні і на пострадянському просторі / Ігор Бегей // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти : зб. статей за матеріалами ІХ Ірпінських міжнар. науково-пед. читань. – Ірпінь, 2011. – Ч. 1. – С. 159–176.
43. Бегей І. Конституція Пилипа Орлика: український та зарубіжний вимір / Ігор Бегей // Освіта регіону. – К., 2011. – Вип. 1. – С. 54–59.
44. Бегей І. Кілька риторичних запитань біля банківської брами / Ігор Бегей // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : матеріали V Міжнар. філософсько-екон. читань. – Львів, 2012. – С. 533–541.
45. Бегей І. Вступ до анархізму: ідеологи, напрямки, визначення, критики, дослідники / Ігор Бегей // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей : матеріали VI Міжнар. філософсько-екон. читань. – Львів, 2013. – С. 453–465.
46. Бегей І. Ліві політичні сили у парламенті ЗУНР (листопад 1918 – червень 1919 рр.) / Ігор Бегей // Парламентаризм в Центрально-Східній Європі: історія, національні особливості, сучасні тенденції. – К., 2015. – С. 60–63.
47. Бегей І. Українська лівниця Галичини: проблеми становлення, ідеологія, особливості діяльності (1923–1939) / Ігор Бегей // Етнополітичні та етнокультурні процеси Карпатського євро регіону : матеріали Міжнар. наук. конф. – Мукачеве, 2015. – С. 45–47.

48. Бегей І. Календар українського соціал-демократа : монографія / Ігор Бегей. – Львів : Ліга-Прес, 2002. – 80 с.
49. Бачинський Юліан. Україна irredenta : монографія / [наук. ред. І. Бегей]. – К. : Основні цінності, 2003. – 176 с.
50. Бегей І. Календар українського соціал-демократа : монографія / Ігор Бегей, Ігор Шурма. – Вид. друге. – Львів : Ліга-Прес, 2004. – 312 с. *Особисто авторові належить 90%.*
51. Бегей І. Осмислення та переосмислення: публіцистика, виступи, статті : монографія / Ігор Бегей. – Львів : Каменяр, 2003. – 292 с.
52. Бегей І. «Дух, наука, думка, воля...», або Синопис : монографія / Ігор Бегей. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 392 с.

АНОТАЦІЯ

Бегей І. І. Ідейно-теоретична спадщина та практична діяльність української лівиці Галичини (кінець ХІХ – перша третина ХХ століть). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук зі спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015.

В історико-політологічному дискурсі проаналізовано особливості діяльності політичних сил лівого спрямування в Галичині в контексті суспільно-політичних процесів кінця ХІХ – першої половини ХХ століть. Акцентовано на ідейно-теоретичній спадщині лівиці, ставленні політичних партій цього ідеологічного спектра до політичного устрою Австро-Угорської імперії, ЗУНР, Другої Речі Посполитої, їхньої національно-культурної та соціально-економічної політики. Розглянуто парламентські й позапарламентські форми роботи соціалістичних і комуністичних сил, їх впливу на політичні процеси в регіоні й за кордоном.

Установлено, що українська лівиця Галичини в досліджуваний період залишила самобутній теоретичний спадок і глибокий слід у формуванні українського суспільства в його боротьбі за національне та соціальне визволення, відновлення інституцій власної держави.

Ключові слова: українська лівиця, політична партія, політичний режим, політична програма, парламент, національно-культурні товариства, профспілкові організації.

АННОТАЦИЯ

Бэгэй И. И. Идеологическо-теоретическое наследие и практическая деятельность украинской левицы Галичины (конец ХІХ – первая треть ХХ веков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки / Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2015.

В историко-политологическом дискурсе анализируются особенности деятельности политических сил левого направления в Галичине в контексте общественно-политических процессов конца XIX – первой трети XX веков. Акцентируется на идеологическо-теоретическом наследии левицы, отношении политических партий этого идеологического спектра к политическому строю Австро-Венгерской империи, ЗУНР, Второй Речи Посполитой, их национально-культурной и социально-экономической политики. Рассматриваются парламентские и внепарламентские формы работы социалистических и коммунистических сил, их влияние на политические процессы в регионе и за рубежом.

Установлено, что украинская левица Галичины в исследуемый период оставила самобытное теоретическое наследие и глубокий след в формировании украинского общества в его борьбе за национальное и социальное освобождение, восстановление институтов собственного государства.

Ключевые слова: украинская левица, политическая партия, политический режим, политическая программа, парламент, национально-культурные общества, профсоюзные организации.

SUMMARY

Begej I. Ideological and theoretical heritage and practical activity of Ukrainian Galicia left-wing representatives (end of XIX-th – the first third of the XX-th century). – Manuscript.

Thesis for the Degree of Doctor Political Sciences Doctor, specialty 23.00.01 – theory and history of political sciences / Ivan Franko Lviv National University. – Lviv, 2015.

The Dissertation Thesis elucidates the investigations of Ukrainian and foreign scholars in this theme. It also offers the analysis of Ukrainian and Polish Press Archives files, published documents, Memoirs and theoretical literature. It distinguishes the investment of Ukrainian political left-wing elite in the ideological and theoretical heritage of European political left-wing movement. This movement is classified according to conceptual approach and activity periods.

Moreover, the peculiarities of Ukrainian socialist movement in the Poland is also offered. Ideological origins URP influence of the ideas of Drahomanov and Franko are Characterized, the relationship between URP and USDP are examined, Concretized, the social base of Ukrainian left (socialist wing movement), is Concretized the differences between socialist and communist movement of Ukrainian left – wing representatives is defined.

The political party relations on the national level are offered in terms of social and political processes. The Dissertaion Thesis also characterizes the left-wing parties understanding of the nation ideas and Ukrainian independent state recreation, namely

– Trade Unions. The left-wing parties relation to economic, national and cultural policy of Austrian and Hungarian, Polish authorities is the other issue for further investigation, their relation to leading religions of the region, the role of periodical press influence is also very powerful in the activity of social and democratic, socialist and communist parties.

So, the features of left-wing political forces in UNRada ZUNR in the context of socio-political and military processes are characterized. We consider the ideological and theoretical heritage of left wing movement, the attitude of political parties of the ideological spectrum to ZUNR management policy, implementation of national, cultural and socio-economic programs and their influence on political processes in the region.

The Dissertation Thesis reports about common and different features of Galitia (Halychyna) parties in the context of their relations, the causes of misunderstanding between the Polish and Ukrainian political left-wings, understanding of European political and national movement by the representatives of Ukrainian left wing. The peculiarities of Ukrainian left-wing parties activity in the international social and communist organizations is offered.

There markable negative influence of URP-USRP, USDP the Polish ruling regime and Ukrainian parties and organizations Nationalist (Organization of Ukrainian Nationalists, the Front National Unity) Communist (Communist Party of Western Ukraine, Sel-Rob) ideologies and Polish Socialist party (PPS) and communist (PPC) direction took place.

The left-wing parties activity on the Parliamentary level is analyzed. The accent is made on the main issues. These were the responsibility to be solved by Ambassadors (Deputies) of Ukrainian left-wing parties in the Austro-Hungarian Monarchy National Council, Ukrainian National Council of West-Ukrainian Republic, in the “Seim” and “Senate” of the Second Rzecz Pospolita.

The influence of Ukrainian political parties of the left wing of Galicia (KPSH, CPZU, Sel-Rob, USDP, URP-USRP, UPP) for national cultural and professional organizations in the region between the wars of the twentieth century. Particular attention is paid to the relationship Ukrainian and non-Ukrainian left in the first half of the 1920s., the influence of Ukrainian communists in the trade union movement of the Polish, successes Socialist radicals in distributing their own ideological beliefs among members of the «Ridna shcola», «Prosvita» and other companies. The important role of which were created under the influence of Ukrainian socialists «Kamenjari», «Zhinocha gromada» and others.) The formation of national consciousness of Ukrainian land.

The investment of Ukrainian left-wing parties activity to recover Ukrainian independency is characterized as well as protection of social and economic, national and cultural interests of Ukrainians under the conditions of their enslavement.

Key words: Ukrainian left-wing parties, political party, political regime, political program, national and cultural societies, trade unions.